

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Diplomová práce

**VOLNÝ ČAS DĚTÍ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU
NEJEN V OBDOBÍ KORONAVIROVÉ PANDEMIE**

Autor práce: Bc. Adéla Havlová

Vedoucí práce: Mgr. Anna Dudová

Studijní obor: Pedagogika volného času

2021

Děkuji za trpělivost, cenné rady, odborné a metodické vedení diplomové práce Mgr. Anně Dudové, zejména za toleranci a lidský přístup.

Taktéž děkuji doc. Michalu Kapláňkovi, Th.D. za zapůjčení softwaru, zaučení s programem, technické a další cenné rady.

V neposlední řadě děkuji své milované rodině za podporu a trpělivost, a také přátelům za podporu a zajímavé postřehy, nejen při psaní této práce.

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

30. března 2021

Adéla Havlová

Motto

*„Ty nejlepší věci v životě mě nestály žádné peníze.
To nejcennější, co všichni máme, je náš čas.“*

Steve Jobs

*„Neschopnost využívat volného času vede k tomu,
že chceme volného času stále víc.“*

Georges Friedmann

„Volný čas je především stav duše.“

Josef Pieper

Obsah

Úvod.....	7
1 Volný čas	10
1.1 Volnočasová kompetence.....	11
1.2 Serious leisure v pojetí Roberta Stebbinse.....	13
2 Charakteristika období staršího školního věku dětí.....	15
3 Koronavirová doba	16
4 Výzkum volného času u dětí staršího školního věku	17
4.1 Metodologie výzkumu	18
4.2 Výzkumný vzorek	19
4.3 Postup celého výzkumného projektu:	20
4.4 Sběr a zpracování dat	21
4.4.1 Kódování.....	23
4.4.2 Případová analýza	23
4.4.3 Srovnávací analýza	23
4.5 Charakteristika jednotlivých respondentů – případová analýza.....	24
4.5.1 Sousedství a jiní kamarádi	24
4.5.3 Spolužáci.....	33
4.5.5 Sportovní oddíl	40
4.5.7 Ústavní zařízení	49
4.6 Výsledky obsahové analýzy	61
4.7 Výsledky obsahové analýzy u skupiny dětí ze zařízení	75
4.8 Shrnutí výsledků, diskuse.....	81
4.8.1 Svoboda a volný čas	81
4.8.2 Pohled na směřování dětí k volnočasové kompetenci	83
4.8.3 Koronavirové období	84
Závěr	85
Seznam použitých zdrojů.....	87
Seznam použitých zkratk	89
Seznam obrázků.....	90
Seznam tabulek	91
Seznam příloh	92
Příloha č. I Ukázka z transkripce rozhovoru	93
Příloha č. II Ukázka dílčího procesu analýzy dat: kódování v programu MAXQDA 2020.....	98

Příloha č. III Ukázka dílčího procesu: matice kódů v programu MAXQDA 2020	99
Abstrakt.....	100
Abstract.....	101

Úvod

Co je to volný čas? Představa nicnedělání, lenošení, přemýšlení, nebo aktivita nám vlastní, plnění našich zájmů, snů anebo snad práce pro druhé? Každý z nás má nějakou představu o volném čase.

A co je to volný čas pro děti staršího školního věku, tedy děti, které jsou na křižovatce mezi dětstvím a dospíváním? Jak jej prožívají? To jsou otázky, které jsem si kladla a jsou předmětem mého zkoumání.

Volný čas v posledních desetiletích získal na velkém významu. Děti dnešní doby považujeme za on-line generaci. Zajímají je volnočasové aktivity, jež jsou považovány ve většinové společnosti za atraktivní? Každá generace má své specifické prožívání volného času. Jsme ovlivněni společenskými, politickými, hospodářskými a kulturními podmínkami, v nichž vyrůstáme, ale také životním stylem naší rodiny, společnosti, státu.

Život a výchova dnešních dětí probíhá v různých prostředích. Nejdříve začíná v rodině u rodičů, posléze s přibývajícím věkem dětí nabývají na důležitosti vrstevníci.

Rodina má prvotní úkol v socializaci, nacházení pevných bezpečných vztahů. Rodiče jsou vzorem pro své děti. Životní styl, hodnotová orientace, způsob nakládání s časem, přistupování k problémům a jejich řešení, výchovný styl, to vše se prolíná ve výchově v rodině a odráží se ve způsobu trávení volného času a přístupu k němu. Rodiče jsou dětem vzorem v plánování, způsobem prožívání a ladění svého pracovního a mimopracovního času. Děti jsou součástí aktivit, odpočinku, společných chvil, ale také zažívají, zda jsou v zájmu rodičů. Mají možnost sdílet s rodiči jejich nastavení, zda si stěžují na málo času, nebo se trápí nudou, zda sladí profesní a rodinný život, jak plánují čas jako rodina.

Životy mladých lidí lze přirovnat k otevřenému oknu, vyhlížející budoucnost a naději. Otevřenost odráží nezkušenost, naivitu, radostnost, nevázanost, ale také náchylnost k negativním vlivům. Současná doba je typická mladistvým životním stylem a výkonností, máme vyspělé technologie. Mladí dospívající inspirují ostatní věkové skupiny nejen elánem, ale také svou křehkostí. Bez obtíží se seznamují s moderními technologiemi, v on-line světě jsou jako doma. Zvýšený společenský zájem je o problematiku naplnění života budoucí generace, zejména v oblasti rodiny, školství, volného času. Smysl, úkoly a výzvy tohoto životního období tak stojí v centru společenské pozornosti spolu s otázkou fyzického, kognitivního, duševního a společenského rozvoje.

Na počátku výběru tématu své diplomové práce – zájmu o téma volného času u dětí staršího školního věku jsem netušila, že zažijeme epidemii, či dokonce pandemii. Ve škole jsme slyšeli o španělské chřipce, moru nebo choleře. Kdo z nás si pomyslel, že nás něco podobného v naší vyspělé zemi potká? Při psaní podkladu jsem tedy uvedla, že výsledky zkoumání zachytí začátek změn ve společnosti. Historicky poprvé jsme zažili uzavření škol. Epidemie však pokračuje dál. Zda se změní návyky u dětí, způsob učení, prožívání volného času a jaké dosahy to bude mít, ukáže čas.

V současnosti je volný čas vnímán lidmi jako něco, po čem touží. Ale ne něco tak vzácného, že bychom jej neměli. Ve volném čase si chceme prožívat své aktivity, rozvíjet a uspokojovat potřeby. Někteří vyhledávají aktivity prospěšné pro druhé, pro společnost, přírodu, někteří si chtějí jen „užívat“. Volný čas je pro každého z nás důležitou součástí našeho života. Důležitý je pro nás osobnostní rozvoj, bez ohledu na sociální začlenění, osobnostní a individuální předpoklady nebo životních ambice. Dosavadní rozmach volného času vytváří příznivější podmínky a předpoklady k různorodosti uspokojení našich volnočasových zájmů a potřeb. Je ale hodnotný? Chceme čas pro sebe, pro druhé? A jak to mají naše děti? Děti vždy byly a stále jsou v centru mého zájmu, jsou tedy i centrem mého zkoumání. Po čas od vypuknutí koronavirového období, přes letní prázdniny, kdy přetrvávala mimořádná opatření, až po zahájení dalšího školního roku jsem si povídala s dětmi o tom, jak prožívají svůj volný čas ve změněných podmínkách. Volný čas dětí a jeho prožívání, zda je pro děti volný, svobodný, jsem zkoumala v době *koronavirové*.

Volný čas je součástí života jedince, jehož podstatným atributem je svoboda. Člověk má právo se svým volným časem svobodně nakládat a věnovat se v něm takovým činnostem, pro něž se rozhodl. Pro člověka je to přirozený a velmi důležitý čas. Učí se zvažovat, jaký přínos pro něj může způsob trávení volného času mít a jaké možnosti jeho využití jsou pro něj ideální. Stěžejní část této práce opírám o výzkumné šetření, jež se kvalitativním zhodnocením rozhovorů uskutečnilo mezi dětmi v rámci Jihočeského kraje s několika spolužáky, kamarády, sportovci jednoho sportovního oddílu a také s dětmi v jednom ústavním zařízení. Cílem výzkumu je na základě předchozího studia volnočasové problematiky zjistit, jakým způsobem děti staršího školního věku tráví a prožívají volný čas. Zaměřuji se na vyjádření a popisy svobodného a volného času samotnými dětmi, vyjádření, co děti dělají, chtějí dělat a zda se změnilo prožívání a trávení volného času ve změněné době.

Svoboda, volnost a volný čas. Jak spolu souvisejí? Prožívají děti svůj volný čas svobodně? V kapitole *Serious leisure* popisují stručně koncept autora Roberta Stebbinse dle knihy *Serious leisure and individuality*. Spolu s další autorkou Elie Cohen-Gewerc vystihují v knize vztah svobody a volnosti k individualitě jedince. Inspirovala jsem se tímto konceptem a zabývám se tímto tématem i v pohledu na děti, zda je možné nalézt z jejich výpovědí náznak svobody a hodnotného prožívání volného času.

V rámci svého studia jsem se seznámila s termínem volnočasová kompetence. O kompetencích už jsem toho věděla z předchozího studia i z mé praxe ve školství celkem dost. Nicméně s volnočasovou kompetencí a jejím významem nejen pro práci pedagoga volného času se seznamuji. Na konferenci Teologické fakulty Jihočeské univerzity k projektu TAČR „*Prožívání volného času dětí staršího školního věku jako výzva pro pedagogiku*“¹ (doc. Michal Kaplánek, Th.D.) jsem o volnočasové kompetenci slyšela poprvé. Tento projekt má jako jeden z cílů navrhnout konkrétní vzdělávací programy, které povedou ke zvýšení volnočasové kompetence dětí staršího školního věku. Zda děti směřují k volnočasové kompetenci, tedy zajímá i mne. Volnočasová kompetence je poměrně nový pojem, je pro mne výzvou nastudovat jej a rozpoznat ve výpovědích dětí.

Volný čas pro děti znamená dlouhodobou naději v jejich životě a výhled do budoucna. Je šancí k jejich seberealizaci a vývoji. Děti, které nemají to štěstí vyrůstat

¹ Projekt *Prožívání volného času dětí staršího školního věku jako výzva pro pedagogiku*. Jedná se o projekt aplikovaného výzkumu, na jehož řešení se kromě týmu Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. podílejí Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, která je hlavním řešitelským pracovištěm projektu, a dále MEDIAN, s. r. o. a Salesiánský klub mládeže, z. s. Dům Ignáce Stuchlého.

ve své nebo náhradní rodině, prožívají svůj čas v ústavních zařízeních. V rámci své praxe jsem se s několika dětmi seznámila a uskutečnila s nimi rozhovory. Jak tyto děti prožívají volný čas a jak na tento čas nahlízejí, je obohacením pro můj náhled a reflexi výzkumu.

Pro výběr věkové hranice dětí staršího školního věku jsem se rozhodla ze dvou důvodů. První důvod je ten, že mám své dítě tohoto věku, a tím jsou pro mne potřeby a zájmy dětí ve volném čase aktuální, zajímá mne, jak volný čas prožívají a co si o něm myslí také ostatní kamarádi, druhým důvodem je výše zmíněná účast na konferenci.

1 Volný čas

Volný čas lze pojmenovat a označit několika způsoby.

Podle českého etymologického slovníku je slovo „volný“ volnost, uvolnit, zvolnit, odvozeno od vůle, mající tedy původní svobodnou vůli.²

Zhodnocováním volného času dětí se zabývá pedagogika volného času. Volný čas pojmenovává jak negativní vymezením, tak pozitivním.

Termín negativní neboli kvantitativní vymezení volného času je volný úsek zbytkový, tedy odečtený od pracovních a mimopracovních záležitostí. Druhý způsob je pozitivní neboli kvalitativní definování volného času, kdy volný čas je disponibilním časovým prostorem pro svobodné nakládání s časem. Dále rozlišujeme volný čas v širším smyslu a volný čas v užším smyslu. Volný čas v širším smyslu je veškerý čas mimo pracovní dobu, do něhož tedy patří i spánek, péče o vlastní tělo, cesta do práce atd. Do volného času v užším smyslu nepatří čas spojený s prací, jako např. cesta do práce, spánek, nebo jiný nutný odpočinek. Nepatří sem ani činnosti, které má člověk ve osobním denním programu. Pojem volný čas můžeme ještě upřesnit a dělit na polovolný čas (čas pro nezbytné činnosti mimo zaměstnání) a vlastní volný čas. Vlastní volný čas je čas, s nímž individuálně disponujeme a podle svých osobních přání jej užíváme. Pozitivní definice volného času vymezuje čas na základě jeho vlastní kvality.³

Koncem devatenáctého století Thorstein Veblen představuje knihu *The Theory of the Leisure Class* (Teorie třídy volného času), zabývající se otázkou volného času a životním způsobem určitých vysoce postavených společenských vrstev, nazýval je zahálčivou třídou. V duchu protestantské morálky odsuzoval volný čas jako zahálku, jako neproduktivní, a tudíž zavrženíhodný.⁴ V této době je důležité, že se zkracuje pracovní doba, což má za následek prodlužování doby strávené mimo pracovní činnost.

Další významnější osobností, která se začala zabývat problematikou volného času, byl Joffre Dumazedier. Tento francouzský sociolog sepsal v roce 1962 knihu s názvem *Vers une civilisation du loisir?* (Vstříc společnosti volného času?), ve které popisuje, že prospěchem moderní společnosti není hmotné zajištění, nýbrž existence takového volného času, jenž má vliv na ostatní sféry lidského života. K volnému času patří nevykonávání činností pod tlakem závazků vyplývajících ze sociálních rolí, dělby práce a potřeby zachovat a rozvíjet vlastní život.⁵ Zde nacházíme první zmínky o svobodném volnočasovém uvažování.

Definovat volný čas lze také rozdělením celkového životního času na jednotlivé úseky. Wolfgang Nahrstedt rozděluje čas na čas spánku a čas bdělosti a ten dále na pracovní dobu a volný čas. Při pojmu volný čas rozlišujeme ještě polovolný čas

² REJZEK, J. *Český etymologický slovník*, s. 787.

³ Srov. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti – čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*, s. 24–26.

⁴ Srov. VEBLEN, T. *Teorie zahálčivé třídy*, s. 58–70.

⁵ Srov. DUMAZEIDIER, J. *Vers une civilisation du loisir?* In KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*, s. 27.

a vlastní volný čas. Vlastní volný čas chápe jako disponibilní čas, jímž individuálně disponujeme a užíváme jej podle svých přání.⁶

Pro označení volného času používáme slovo čas s přídavným jménem volný a svobodný, avšak existují také formulace, které slovo čas neužívají, a přece vyjadřují kvalitu svobody, kterou dnes spojujeme s volným časem. Jedná se o pojmy z angličtiny *Leisure*. Pro tyto pojmy je společné, že neoznačují jen časový úsek, ale kvalitativně popisují stav nezávislý na práci a povinnostech, který v sobě skrývá potenciál svobodného a radostného života.⁷

Koncepci pedagogiky volného času vyvinul Horst Opaschowski, jenž viděl potřebu teoretické reflexe a empirického zkoumání volného času, vytvoření nauky o volném čase a zároveň pedagogického uchopení volného času, směřujícího k vytvoření tzv. volnočasového životního stylu jako nápravy převládajícího stylu konzumního, ekonomizace života, zaměření smyslu bytí společnosti na prosperitu a výkon.⁸ Wolfgang Nahrstedt spolu s Horstem Opaschowským jsou považováni za významné představitele německé pedagogiky volného času, viděli v novém pedagogickém oboru velký potenciál. Oproti německy mluvícím zemím je v anglické jazykové skupině států situace odlišná.

Vědecký zájem o volný čas, tzv. „leisure studies“, není pedagogicky akcentován a výzkumy volného času jsou podporovány především nadnárodními koncerny a směřují do oblastí rekreologie, turismu, zkoumání konkrétních volnočasových aktivit, věnují se managementu volného času.⁹ Jedním z autorů z anglicky zaměřeného pojetí, kteří se volným časem dlouhodobě zabývají v oblasti teorie i výzkumu, je profesor Robert Stebbins. Představení *serious leisure* v jeho pojetí se věnuji v další kapitole.

Volným časem dětí a mládeže se zabývá pedagogika volného času, taktéž jejím zhodnocováním. Předmětem pedagogiky volného času není pouze výchova ve volném čase, ale také výchova skrze volnočasové aktivity (*education through leisure*) a výchova k volnému času (*education for leisure*). Z toho vychází metody pro učitele, vychovatele a pedagogy volného času pro výchovné působení související s volným časem. Účastník volnočasových aktivit si skrze aktivity vytváří pozitivní a aktivní vztah a ten promítá do své vlastní praktické činnosti. Tento přístup vyžaduje rozvíjet u dětí vlastní iniciativu při hledání nových možností, do vhodných nabídek je přizvat ke spoluúčasti a nechat je přebírat za jejich rozhodnutí zodpovědnost. Podporovaný aktivní přístup umožňuje dětem a dospívajícím osvojovat si znalosti, dovednosti a kompetence k samotnému volnému času.¹⁰

1.1 Volnočasová kompetence

S laskavým svolením doc. Michala Kapláňka nyní použiji zatím nepublikovanou kvalitativní studii, kde se věnuje tématu volnočasová kompetence. V dřívější podobě byla pedagogika volného času v naší zemi chápána jako *mimoškolní a zájmová*. Zaměřena byla

⁶ Srov. NAHRSTEDT, W. *Freizeitpädagogik*. In KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti – čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*, s. 24–26.

⁷ Tamtéž, s. 24–27.

⁸ Srov. OPASCHOWSKI, H. *Pädagogik der Freizeit*. In KAPLÁNEK, M. *Volný čas a jeho význam ve výchově*, s. 51.

⁹ Srov. KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*, s. 45.

¹⁰ Srov. HOFBAUER, B.; KAPLÁNEK, M. *Kapitoly z pedagogiky volného času: soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*, s. 61–62.

na rozvíjení zájmů dětí například v oblastech sportovních, uměleckých, technických a jiných (*výchova ve volném čase*). Skrze tyto zájmy si děti utužují kamarádské vztahy, rozvíjí své komunikační, sociální, společenské a jiné v oblasti (*výchova skrze volný čas*). Obecný cíl, který vede *výchovu k volnému času*, je označen pojmem *volnočasová kompetence*. Volný čas (*leisure*) může a má vést k osobní spokojenosti a k obohacení a poskytuje mnoho příležitostí k naplnění osobních potřeb a zálib.

Cesta k naplnění vede přes vedení k sebereflexi, rozvoj sebepoznání, komunikačních a sociálních schopností dětí. Dalším pokračování v cestě k volnočasové kompetenci je rozšíření stávajících kompetencí. Zda dítě dosáhlo cíle se ovšem uvidí až v delším časovém horizontu, jde tedy o přibližování ke stanovenému cíli. Pokračováním na této cestě je rozvíjení kognitivních předpokladů, podpora komunikace a spolupráce. Děti se podporují v přemýšlení o volném čase, hodnocení, co v něm prožívají. Přitom se děti učí plánovat, hospodařit s časem, kriticky posuzovat volnočasové nabídky a uvědomovat si důležitost volného času pro sebe i společnost.¹¹

Na základě studie doc. Kaplánka jsem si připravila tabulku a na jejím základě vyhodnotím směřování jednotlivých dětí k volnočasové kompetenci v rámci mého realizovaného výzkumu.

Tabulka č. 1 Směřování k volnočasové kompetenci

1.	vím, jaké mám možnosti	uvažuji o aktivitě, vím o ní, jaké jsou možnosti, i moje možnosti, přináší mi uspokojení nebo naplnění, svobodně si volím vč aktivitu	poznání a pochopení možností, které v sobě skrývá volný čas o možnost vědomě utvářet vlastní postoje, uvědomovat si svoje vnímání, možnost prožít zážitky, které mohu proměnit ve zkušenost	poznávání, pochopení
2.	vím, co chci	vím, že volný čas vede k osobní spokojenosti, uvědomuji si význam volného času, svoji motivaci, význam sociální interakce, času v lidském životě, rozhoduji se, organizuji čas, učím se řešit problém, participovat	rozvíjení mezilidských vztahů při vč aktivitách, odhalování motivů vlastního jednání a jednání druhých lidí, formulování vlastní životní vize, hledání odpovědi na existenciální otázky	reflexe a sebereflexe
3.	umím říct názor	umím se zastavit a zamyslet se, přemýšlet o vlastním životě, jeho náplni, vztahu k druhým lidem a vyjádřit	rozvíjet obranné mechanismy proti vlivům omezujícím svobodu rozhodování, kritické myšlení. Rozlišování konzumně zaměřených aktivit od aktivit, které rozvíjejí osobnost a vztahy a situace, kdy se rozhodují svobodně od situací, kdy jsem ohrožen manipulací - osobami, prostředím, médii	kritické myšlení
4.	umím odolávat	zaujímám postoj k volnočasovým nabídkám, odhaluji tendenci ke konzumu, tlakům skupiny nebo okolí	odhalování tendence ke konzumu - odolnost vůči tlakům okolí - skupiny nebo veřejného mínění	odolnost
5.	chápu vč jako možnost změny sebe i okolí	využívám volný čas ke změně postojů, vnímání a jednání	objevování možnosti k rozvoji sociálních alternativ a jiných změn vlastního života i svého okolí	protagonismus, uchopení, osvojení

Zdroj: vlastní výzkum3

¹¹ Srov. KAPLÁNEK, M. *Volnočasová kompetence – cíl profesního úsilí pedagogů volného času*. České Budějovice, 2020. Nepublikovaný rukopis, s. 9–12.

1.2 Serious leisure v pojetí Roberta Stebbinse

Volným časem v prostředí mimo Evropu se mimo jiných autorů zabývá R. Stebbins, jenž na základě svých výzkumů pojednává o hodnotné volnočasové činnosti, která má podle něj přínos pro daného jedince nebo i pro druhé. Autoři R. Stebbins¹² a Elie Cohen Gewerc¹³ ve své publikaci *Serious Leisure and Individuality*¹⁴ pojmají volný čas jako hodnotný, zodpovědný. Volný čas je jejich pohledem příležitostí dělat a učit se věci, které přispívají jedinci k jeho osobnímu a společenskému životu. Volný čas nás může obohatit a posílit.

Co to znamená být jedincem a jak může jedinec existovat ve společnosti, jak jedinec může být způsobilý k „hodnotně“ založenému volnému času? Vycházím z překladu pojmu *serious* – česky *vážný* (ve smyslu nepovrchní, hluboký), hodnotný, opravdový, důležitý, upřímný, nezaměřený na zábavu.¹⁵ Důležité je v tomto případě samotné vymezení svobody a vymezení schopnosti být svobodný ve svém volném čase. Svoboda a být svobodný neznámá jen volno, je důležité poznat a rozumět sám sobě. Cesta k sobě vede přes hledání sebe sama a zjištění, že svoboda také zavazuje. Život nám byl dán, ale cestu k němu si musíme vytvořit. Naše dřívější automatické chování je potřeba překonat a stát se vnímavějším pro nové pohledy. Svobodní jsme právě tehdy, kdy jsme mimo své obvyklé role, které zastáváme, a uvědomíme si své touhy a přání. Být svobodný znamená být schopen považovat volný čas za otevřenou příležitost a nezávislý prostor pro svou jedinečnost.¹⁶

Serious leisure jako koncept *The Serious Leisure Perspective* Stebbins popisuje jako systematickou snahu v amatérských, zájmových nebo dobrovolnických činnostech, které jsou pro jedince dostatečně zajímavé, podstatné a naplňující. Jedinec v nich nachází svou cestu, poslání a získává tím benefity naplnění, seberealizace.

Koncept je dále rozpracován do jednotlivých oblastí volného času a aktivit, které vedou k cestě naplnění. *Serious leisure* podle Stebbinse zahrnuje a vyjadřuje upřímnost, vážnost, důležitost, pečlivost s intenzivním přesvědčením a smýšlením o kvalitě aktivit. (Stebbins uvádí další hlediska pohledu na volný čas také jako příležitostný, projektový a nadšenecký, těmto ale nevěnuji pozornost).

Aktivity, které vedou k hodnotnému prožívání

- **amatérství**, například v umění, vědě, sportu a zábavě,
- **koníčky** (hobby), například sběratelství, kutilství, skupinové aktivity (například rybaření, neprofesionální sport),
- **dobrovolnictví** – nabízení nezištné nevynucené pomoci bez nároku na zisk, která prospívá samotnému dobrovolníkovi i uživateli (například pomoc

¹² Robert Stebbins – profesor na katedře sociologie na Univerzitě v Calgary, zabývá se kvalitativním výzkumem v oblasti volnočasových studií.

¹³ Elie Cohen-Gewerc – docent a výzkumník na Bejt Berl College (Izrael). Svoboda a lidská výzva být svobodný je hlavní problém, který zkoumá. Zajímá se o volnočasová studia, o filozofii estetiky zaměřené na svobodu a tvorbu.

¹⁴ COHEN-GEWERC; E.; STEBBINS, R. *Serious leisure and individuality*. McGill-Queen's University Press, 2013.

¹⁵ Srov. HORNBY, A., S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, s. 1154.

¹⁶ Srov. COHEN-GEWERC; E.; STEBBINS, R. *Serious leisure and individuality*, s. 11–29.

přírodě, lidem v nouzi). Vykonáváním těchto aktivit vyvolává naplnění a hlubokou seberealizaci.¹⁷

Kvality, které definují *Serious leisure*

- Občasná potřeba vytrvat.
- Osobní snaha založená na vědomostech, zkušenostech nebo schopnostech.
- Naplnění svého potenciálu – seberozvoj, sebeobohacení, sebenaplnění, zvýšené sebevědomí, seberegenerace, sociální interakce.
- Sociální svět, ve kterém účastníci aktivity dělají – sdružování s ostatními, skupinový úspěch, příležitost být altruistický, potřebný, přispění k rozvoji skupiny.
- Silné ztotožnění se s vybranými činnostmi.¹⁸

Kroky, přispívající k rozvoji jedince

Šest kroků, které přispívají k rozvoji jedince ve volném čase (přináší mu osobní odměny) tak, aby se stal osobitým a našel svou identitu skrze volnočasové aktivity:

1. Nastavení priorit – nastavení svých osobních hodnot a zálib, které odpovídají prioritám jedince v souladu s hlubokým přesvědčením o životě a lidství.
2. Schopnost jednat sám za sebe (sebe-zprostředkování) – uschopnění sám sebe ve věcech svého úmyslu a zájmu. Někdy je k tomu zapotřebí spolupráce s ostatními, neboť například společnou hru nemohu dohrát bez ostatních (bez jejich spolupráce či pomoci). Pozitivní aspekty nalézáme tehdy, když nejsme do aktivit nuceni, jsou dobrovolné a výběr aktivity záleží na nás samotných.
3. Získání schopností, vědomostí, zkušeností a vůle – zde hraje velkou roli řízené učení, zejména neformální.
4. Nalézání realizace a seberealizace – naplnění svého potenciálu rozvíjením svého nadání, talentu.
5. Udržování upřímnosti, autentičnosti – být upřímný sám k sobě, být uvolněný a sám sebou (vychází z realistického sebehodnocení).
6. Nalézání individuální identity – získání a realizace svých speciálních dovedností prostřednictvím volnočasové činnosti se stane základem jedincovy osobní a sociální identity.¹⁹

Uvedené kroky, jež vedou k hodnotnému prožívání volného času a kvality, které takové směřování nabízí, jsou myšleny na dospělé, zralé jedince. Ve svém výzkumu se snažím nalézt odpověď na alespoň jednu otázku u dětí, a sice, zda si dovedou představit nějaký závazek nebo dobrovolnou činnost, kterou by nyní nebo v budoucnosti do svého volného času zařadily.

¹⁷ Srov. COHEN-GEWERC; E.; STEBBINS, R. *Serious leisure and individuality*, s. 31–39.

¹⁸ Tamtéž, s. 39–41.

¹⁹ Tamtéž, s. 42.

2 Charakteristika období staršího školního věku dětí

Děti v období staršího školního věku jsou v důležitém období mezi dětstvím a dospělostí.

Toto období se také nazývá dospívání, zahrnuje dekádu života od 10–20 let. V rámci pojmu dospívání se vymezuje pro období dětí staršího školního věku termín raná nebo časná adolescence, která je vymezena mezi 11.–15. rokem. V tomto období se odehrává plné dokončení fyzických změn organismu, důležitá fáze spočívá v přípravě a postupném převzetí rolí dospělého, příprava na budoucí povolání, odpoutávání se od primární rodiny, příklon k vrstevníkům, budování partnerských vztahů, hledání nové hodnotové orientace, autorit a životního směřování.²⁰ V této životní etapě čekají jedince důležité zlomové body a často náročné rozhodování, volby na životních křižovatkách při hledání vlastní životní cesty.²¹

Vzhledem ke stále vyšším nárokům a komplikovanější struktuře společnosti je dospívání postupně se prodlužující životní období, o kterém se dá hovořit teprve od počátku 20. století, kdy se historicky mění způsob seskupování mládeže, její sociální postavení, právní vztahy a celkově začíná nabývat na významu.²²

Důležitým prvkem k osobnímu rozvoji dětí je potřeba jistoty získaná v rodině. V tomto období na tuto uspokojenou potřebu navazuje další vývojový úkol, a tím je přijatelná pozice ve světě.²³ Tento úkol spočívá v rozvíjení dovedností a znalostí, které směřují k získávání nových kompetencí. Takové rozvíjení znamená podporu ze strany druhých osob, motivace, sociální a materiální podmínky. Získaný pocit vlastní kompetence posiluje osobní jedinečnost i vědomí sociální hodnoty a zvyšuje seberegulační potenciál. To, jak dítě v tomto období umí využít své jednání, jak reflektuje své možnosti a limity, patří k rozvíjení kompetence. K takovému osobnímu růstu je důležitých pět charakteristik, které se nazývají *pozitivní vývoj*. Patří mezi ně dovednost řešit konfliktní situace, zvládání požadavků učiva, schopnost pozitivního sebehodnocení, rozvoj pozitivních vazeb ve svém okolí, respektování norem, rozvíjení péče o druhé.²⁴

Pro pozitivní a žádoucí vývoj dítěte je velmi důležité, aby dítě právě v období dospívání mělo možnost aktivně se spolupodílet na okolnostech, které souvisejí s jeho životem. K tomu je potřebné vzájemné propojení a soulad v rodině, škole, s vrstevníky.

²⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 367–370.

²¹ Srov. KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*, s. 33.

²² Srov. KRAUS, B. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*, s. 12.

²³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*, s. 370.

²⁴ Srov. MACEK, P.; BERANOVÁ, E. Teorie adolescence. In MATOUŠEK, O. et al. *Encyklopedie sociální práce*, s. 53–55.

3 Koronavirová doba

Pandemie koronavirové choroby označená jako COVID-19, se začátkem roku 2020 začala šířit po celém světě.

COVID-19 je způsoben novým typem koronaviru, který se označuje jako těžký akutní respirační syndrom coronavirus 2 (SARS-CoV-2). Toto vysoce infekční onemocnění se projevuje hlavně horečkou, dýchacími obtížemi, bolestmi svalů a únavou. Začátek této epidemie sahá do prosince 2019, kdy byly první případy hlášeny ve městě Wuhan v provincii Chu-pej v Čínské lidové republice. Během příštích 4 měsíců se na celém světě nakazilo více než 1 120 000 lidí a téměř 60 000 pacientů na tuto nemoc zemřelo. V České republice byly první případy infekce novým koronavirem potvrzeny v březnu 2020.²⁵

Od března roku 2020 doposud trvají změny v naší společnosti na základě vývoje epidemiologické situace, zejména jde o zpřísnění či omezení v oblasti volného pohybu, maloobchodu a služeb a ve školství. V souvislosti s epidemií koronaviru v České republice došlo k uzavření škol. Dopady, které tato nákaza má, jsou obrovské, pro tuto práci zde zmiňuji docházku do škol, která ovlivňuje zejména děti. Děti zůstaly doma. Učení probíhalo a v současné době opět probíhá distančním způsobem. Pro rodiče nastaly nové povinnosti. Dětem bylo potřeba zajistit podmínky pro takové vzdělávání. Pomáhat dětem s orientací v učivu, sledovat úkoly v on-line prostředí, komunikovat s vyučujícími. Časový harmonogram v rodinách se změnil. Běžný režim a s ním návyky, střídání a prolínání času pracovního, školního a volnočasového je nyní jinak. V rámci realizace zahájení mého výzkumu tato doba započala, pochopitelně se tedy tato otázka bezprostředně dětí a jejich prožívání volného času týká.

²⁵ Srov. MZ ČR. *Complex Reporting of the COVID-19 Epidemic in the Czech Republic: Use of an Interactive Web-Based App in Practice*. Národní zdravotnický informační systém, Krajské hygienické stanice, Ministerstvo zdravotnictví ČR [online].

4 Výzkum volného času u dětí staršího školního věku

Výzkum jsem se rozhodla provádět kvalitativní cestou.

Klíčovým důvodem pro mne byly termíny jedinečnost, neopakovatelnost a kontextuálnost, které jsou významnou charakteristikou kvalitativního přístupu. Motivace, prožívání, hodnocení jsou jevy z psychologické oblasti, jenž mají jen málo pravidel a zákonitostí, které by platily obecně.²⁶ Podle Švaříčka a Šeďové je základním důvodem pro výběr výzkumného problému a způsobu, jak k němu přistupovat, pravidlo definování výzkumného problému.²⁷ Cílem mé práce je prozkoumat a analyzovat *jakým způsobem děti vnímají a prožívají volný čas, zda směřují k volnočasové kompetenci a také zda změny ve společnosti kvůli koronavirové pandemii ovlivnily prožívání volného času dětí staršího školního věku*, tedy porozumět, jak děti prožívají volný čas. Cíle vycházejí z problematiky popsané v předchozí části práce.

Kvalitativní výzkum spočívá v širokém sběru dat bez předem stanovených výzkumných hypotéz, vede k prozkoumání definovaného jevu, sběrem výzkumných dat se získává velké množství informací o tomto jevu, přičemž až po nasbírání potřebného množství dat se přikročí k hledání významových jednotek.²⁸

Prvním cílem je zachytit prožívání a vnímání volného času dětmi staršího školního věku. Druhým cílem je vymežit a charakterizovat směřování dětí k volnočasové kompetenci. Třetím cílem je popsat zachycení změn v prožívání dětí v době koronavirové. Cestu k těmto cílům jsem vedla skrze hledání odpovědi návodnými výzkumnými otázkami:

Jak děti vnímají volnost, svobodu?

Jak děti vnímají volný čas?

Co pro děti volný čas není?

Mohou svůj volný čas děti ovlivnit?

Kdo má vliv na volný čas dětí?

Co ovlivňuje volný čas dětí?

Co chtějí děti změnit ve svém volném čase?

Jak děti vnímají volný čas v době koronavirové?

²⁶ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 17.

²⁷ Srov. ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĎOVÁ K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 22–24.

²⁸ Tamtéž, s. 24.

4.1 Metodologie výzkumu

V situaci, kdy o zkoumaném jevu víme na začátku jen málo, ale chceme proniknout do jeho podstaty, se zdá být nevhodnějším způsobem, jak dosáhnout cíle, kvalitativní přístup.²⁹ Spíše, než vyhodnocovat dotazníky jsem se chtěla s dětmi setkávat osobně. Ptát se jich nepřipravených, abych zachytila autentické výpovědi. S ohledem na povahu zkoumaného jevu a ze širokých možností sběru dat jsem zvolila výzkumnou metodu dotazování formou rozhovoru pomocí návodných otázek, která umožňuje nejen získat velký objem potřebných dat, ale zároveň poskytuje participantům dostatek prostoru ke sdílení.

Obzvláště výhodná metoda rozhovoru s návodnými otázkami se mi potvrdila po prvním zkušebním respondentovi, neboť cílové skupiny – dospívající děti jsou podle Michala Miovského jednoduché pro získávání dat, udržet pozornost stejně jako je motivovat pro odpovědi na téma, problém či otázky, které nás zajímají.³⁰

Návod k rozhovoru představuje seznam témat, která se v rámci rozhovoru proberou. Tazatelé umožní provést rozhovory strukturovaněji, zůstává volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace a následně ulehčuje jejich srovnávání.³¹

K rozboru rozhovorů jsem použila *kvalitativní obsahovou analýzu*, výzkumný vzorek tvoří děti ve věku 13–16 let navštěvující druhý stupeň základní školy.

Metodu výběru výzkumného souboru jsem zvolila metodu příležitostného výběru kombinovanou se záměrným výběrem. Základním principem příležitostného výběru je právě jednoduchost. Umožňuje efektivní a rychlý způsob kontaktování potenciálních účastníků. Tato metoda předpokládá komunikační obratnost, pohotovost, schopnost improvizovat a tím využít různých situací a získat účastníky. Metoda záměrného výběru předpokládá výběr účastníků podle určitého kritéria a splňují zároveň ochotu do výzkumu se zapojit.³²

Jádro, v průměru hodinových rozhovorů, tvořily otázky vztahující se k vnímání a prožívání volného času (vnímání volnosti, svobody, volného času, co za volný čas nepovažují, co si myslí o čase a zda mohou svůj volný čas ovlivnit, kdo a co má vliv na volný čas dětí, zda si něco přejí do budoucna a zda jim něco chybí), aktuální stav v době koronavirové (jak tuto dobu prožívají, zda mají více či méně volného času, zda mají nové povinnosti nebo úkoly), pohled na směřování dětí k volnočasové kompetenci (vím, jaké mám možnosti, vím, co chci, umím říct svůj názor, umím odolávat).

Získaná nahraná data z rozhovorů jsem nejprve přepsala, po několika pročteních okódovala a vložila do programu *MAXQDA 2012*. Po nějaké době používání jsem přešla na verzi *MAXQDA 2020*. Tato verze je rozšířena o možnost vizuálních výstupů z analýzy.

²⁹ Srov. ŠVAŘÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 24.

³⁰ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 161–162.

³¹ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 174.

³² Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 134–135.

4.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek – soubor dětí neboli respondentů výzkumu, vznikl v několika fázích.

Nejprve jsem chtěla mít skupinu dětí ze stejné třídy. Začal ale nouzový stav spojený s uzavřením škol a tím i znemožněním přijít do školy a dělat rozhovory s dětmi ve škole nebo v rodině. Protože jsem měla rozhovory s některými dětmi a jejich rodiči už domluvené, využila jsem toho a rozhovory uskutečnila se třemi dětmi v jejich rodinném prostředí.

V rámci omezeného styku všech osob ve specifickém období jsem využila kamarádů a jejich ochoty s účastí ve výzkumu, tím tedy vznikl druhý soubor vzorku respondentů – kamarádi ze sousedství nebo kamarádi blízcí naší rodině. V tomto souboru mám čtyři děti. Při sběru dat jsem si uvědomila shodnost v některých odpovědích a malou rozdílnost, chtěla jsem tedy rozšířit výzkumný vzorek o další soubor respondentů.

Dalšími respondenty byly děti docházející do stejného sportovního oddílu. Jsou to také čtyři děti.

Poslední soubor tvoří děti umístěné v ústavním zařízení. V tomto zařízení jsem byla na praxi a v průběhu vykonávání praxe a zážitků s dětmi právě staršího školního věku jsem zatoužila vědět i od nich, jak prožívají svůj volný čas a co si o něm myslí. Rozhovory proběhly s pěti dětmi.

První zkušební rozhovor proběhl s mým synem. Vyzkoušela jsem si, jak obtížné je rozhovořit dítě v přicházejícím pubertálním období. Na základě témat, které bylo možno rozprávět, jsem si připravila podpůrné otázky pro následující rozhovory.

Průběh rozhovorů jsem se snažila vést kvalitativním způsobem, tak jak je popsáno Michalem Miovským: důraz je kladen na přirozenost konverzace, která se podobá běžnému rozhovoru. Držíme se především hlavního tématu, které nás zajímá a také schématu, které máme připravené.³³ V mém případě to byly návodné otázky. Vnější okolí jsem speciálně nepřipravovala, děti, které mne znaly, braly připravovaný rozhovor jako jedno z dalších povídaní. Pro děti, které mne znají zřejmě, jsem se snažila být přirozená a situačně připravená v prostředí, ve kterém jsme se právě nacházeli. K dětem, s nimiž jsem se teprve seznamovala, jsem přistupovala zpočátku klidně a otevřeně, vedení rozhovoru jsem přizpůsobovala náladě a atmosféře, v níž jsme se nacházeli.

Jména respondentů, stejně jako jakákoliv další jména či názvy, jsou důsledně anonymizována. Následující tabulka uvádí nejen základní údaje (pseudonym, věk, třída a datum), ale s ohledem na snadnější orientaci v textu také případný vzájemný vztah jednotlivých respondentů.

³³ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 157–160.

Tabulka č. 2 Výzkumný vzorek – seznam respondentů

Skupina	jméno	datum	Označení	pohlaví	třída	věk
Kamarádi	Adam	8_2020	KCH7_13	CH	7. tř.	13
Kamarádi	Adolf	5_2020	KCH8_14	CH	8. tř.	14
Kamarádi	Adrian	3_2021	KCH8_14	CH	8. tř.	14
Kamarádi	Anita	5_2021	KD7_13	D	7. tř.	13
Spolužáci	Dana	5_2020	SD8_13	D	8. tř.	13
Spolužáci	Daniel	5_2020	SCH8_14	CH	8. tř.	14
Spolužáci	David	10_2020	SCH9_14	CH	9. tř.	14
Sport	Jan	8_2020	SCH8_14	CH	8. tř.	14
Sport	Jana	8_2020	SD8_14	D	8. tř.	14
Sport	Jaroslav	8_2020	SCH9_15	CH	9. tř.	15
Sport	Jiří	8_2020	SCH7_13	CH	7. tř.	13
Zařízení	Věra	7_2020	ZD9_16	D	9. tř.	16
Zařízení	Viktor	7_2020	ZCH9_15	CH	9. tř.	15
Zařízení	Vláďa	7_2020	ZCH9_16	CH	9. tř.	16
Zařízení	Vojta	7_2020	ZCH7_14	CH	7. tř.	14
Zařízení	Vrátka	7_2020	ZCH8_15	CH	8. tř.	15

Zdroj: vlastní výzkum

4.3 Postup celého výzkumného projektu:

1. Mapování – hledání výzkumného problému, jaký přínos by mohl mít, zda je pro mě téma zajímavé a aktuální.
2. Studium literatury vztahující se k tématu výzkumu – jako první jsem na radu své vedoucí práce studovala doporučenou literaturu, překládala jsem si knihu.
3. Stanovení cíle výzkumu a metody rozhovoru. Stanovení výzkumné otázky.
4. Prvního rozhovor – následné čtení a reflexe, po provedení prvního narativního rozhovoru jsem celý rozhovor postupně přepsala a několikrát četla, ale také opakovaně poslouchala, abych se mohla lépe vnořit do případu. Hledání a rozvíjení vznikajících témat – komentáře a poznámky jsem si přepsala na samostatný papír a společně s přepisem rozhovoru jsem hledala vhodná témata, která by charakterizovala okruhy, které se prolínaly rozhovorem. Po dostatečné reflexi jsem si stanovila schéma – na základě vyhodnocení jsem vypracovala návodné otázky jako podporu pro držení se tématu u dalších rozhovorů.
5. Formulace dalších výzkumných otázek vystihující podstatu problému.
6. Rozhovory s respondenty a jejich následný přepis. Prvotní poznámky a komentáře přepsané rozhovory jsem opakovaně četla, na levou stranu jsem vypisovala rukou poznámky, jež mě v průběhu čtení napadaly, barevně jsem odlišovala nadřazená témata, které jsem pak ještě upravovala. V textu jsem si tužkou podtrhávala významná sdělení, která jsem vnímala jako důležitá pro pozdější interpretaci.

7. Rozšiřování vzorku respondentů – přibírání dalších respondentů v oblasti sportovců a následně respondentů z ústavního zařízení.
8. Hledání souvislostí napříč tématy, kódování – všechna témata z rozhovoru jsem si přepsala, hledala jsem mezi jednotlivými tématy souvislosti. Rozdělené skupiny témat jsem si připravila jako hlavní kódy neboli segmenty s názvy, další, které jednotlivá téma rozvíjela, přiřadila jako subkódy. Subkódy symbolizovaly význam, na jehož základě jsem původní kódy přeskupovala a nastavila jim typologii.
9. Vkládání dat do softwaru MAXQDA – nahrání všech dokumentů – přepsaných rozhovorů, tvorba kódů a subkódů, přiřazování jednotlivých dat z rozhovorů ke kódům a subkódům. Počítačový software mi pomohl k propojení fáze zpracování a přípravy analýzy dat.
10. Propojování dat – hledání spojitostí v datech a vzájemné propojování.
11. Vyvozování výsledku – analýza jednotlivých dětí – vizualizace pomocí mraku slov analýza jednotlivých respondentů – důkladný popis každého respondenta na základě výzkumných otázek – vznikl mi podrobný obraz jednotlivých dětí.
12. Grafické mapování – analýza podle témat – vizualizace opět pomocí mraku slov a také v podobě tabulek, které jsou součástí práce v příloze.
13. Hledání vzorců napříč případy – v poslední fázi jsem vzala všechna témata a porovnávala jsem je napříč skupinami, hledala jsem souvislosti mezi jednotlivými výpověďmi, generování z programu dalších výsledků pro mou přehlednost.
14. Interpretace – aby měla interpretace odpovídající hodnotu, měla by vycházet především z výrazů, které uvedl respondent s použitím přímých citací. Témata by měla být prokládána vyjádřeními výzkumníka a je důležité, aby bylo rozlišitelné, co uvedl respondent a co výzkumník.

4.4 Sběr a zpracování dat

Kvalitativním dotazováním jsem nejprve na zkušebním respondentovi vyzkoušela narativní rozhovor, po této zkušenosti jsem si připravila pro další respondenty otevřený rozhovor s návodnými otázkami.

Rozhovory s respondenty byly domluveny dopředu, nikoho jsem nenutila ani nepřemlouvala. Vysvětlila jsem jim důvod mého dotazování, svobodné rozhodnutí bylo na nich. Setkala jsem se i s tím, že mi mé vlastní dítě kamarády odrazovalo, někteří byli přesto „odvážní“. Po dobrovolném a svobodném souhlasu dítěte jsem kontaktovala pro souhlas i rodiče. Věděla jsem, že rozhovory proběhnou pokaždé v jiném prostředí, snažila jsem se najít si v každém případě klidné tiché místo a vždy jsem si ověřila, zda je pohodlné pro respondenta. Před zahájením rozhovoru jsem každého respondenta informovala o účelu výzkumu, využití dat výhradně pro mou diplomovou práci a o etických pravidlech výzkumu. Domluva byla na půlhodinovou délku, držela jsem se doporučení: „*délka rozhovoru s žáky na základní škole by neměla přesáhnout 30 minut.*“³⁴ Respondenti se dozvěděli o mém studiu na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Všichni respondenti byli dotázáni, zda souhlasí s audiozáznamem – nahráváním na telefon. Také jsem vysvětlila zachování anonymity, u všech respondentů je změněno jméno. Při přepisování záznamu jsem získala přesná vyjádření.

³⁴ ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, s. 163.

Při zahájení rozhovorů jsem vždy poděkovala za ochotu, za sdílení jejich názorů se mnou, ověřila jsem si věk a třídu, do které dítě právě patří. Rozhovor jsem započala s první otevřenou otázkou. Pro případ, že respondent zodpověděl na otázku stručně, jsem měla připravené další, doplňující otázky. Další otázky plynule navazovaly a vždy pro potřebu získání dat k tématu jsem pokládala další, podobné otázky.

Všechny rozhovory byly vedeny v přátelském duchu, v několika případech byly z mé strany intuitivně vedeny podporující a podnětné dotazy. Vnímala jsem důvěru a situaci k podnětnému vzájemnému dialogu jsem přirozeně využila hned. Tyto informace jsou součástí nahrávky, ale nejsou přepsány do výzkumných dat. Některé informace považuji za vysoce citlivé a po skončení obhajoby budou smazány. Ačkoli jsem netušila, že bych mohla tématem volného času od dětí získat velkou důvěru, přesto se to stalo a jejich důvěra nebude zneužita. Zaskočila mne míra otevřenosti, s jakou některé děti k rozhovoru přistupovaly. Nechaly mne nahlédnout velmi hluboko do svých životních situací i rodinných tajemství bez toho, že bych se na tuto oblast přímo ptala. Na základě této otevřenosti jsem usuzovala, že jsem jedna z mála, co slyší životní příběh i jakési toužebné volání po změně. Místy jsem vědomě opustila připravené dotazy a nechala děti rozvíjet oblasti, které samy chtěly, bez ohledu na to, zda tato data později využiji. Tento přístup sice podstatně navyšoval nároky na přepis, na druhou stranu dětem přinesl možnost určité introspekce a následně nadhledu na prožívání jejich volného času, popovídat si o tom s někým a také možnost o tom dále přemýšlet. Přestože rozhovory byly vedené za účelem výzkumu a na diktafon, plnily pro děti mnohé z jejich aktuálně prožívaných potřeb: potřebu touhu po úniku nebo sdílení tíživé situace bez rodiny, potřebu aktivního naslouchání a potřebu respektu. Rozhovory jsem se všemi dětmi zakončila poděkováním.

Vzhledem k celkovému množství byly pro mne rozhovory sice časově náročné, nicméně mne bavily a těšily. Počet rozhovorů nebyl dopředu určen, k ukončení dalších rozhovorů vedlo zjištění dostatečných výzkumných dat. Rozhovory proběhly v období od března do října 2020.

Analýza odhalila souvislost mezi skupinami respondentů a tématy, jimiž se respondentky i respondenti věnovali spontánně podrobněji.

Výhodou návodného rozhovoru je seznam otázek nebo témat, které je potřebné během rozhovoru probírat. Tím se zajistí, že se skutečně dostane na všechna pro tazatele zajímavá témata. Je na výzkumníkovi, jakým způsobem a v jakém pořadí získává informace, které osvětlí daný problém. Zůstává mu volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace i možnost co nejvýhodněji využít čas během rozhovoru. Současně umožňuje provést rozhovory strukturovatelněji a ulehčuje jejich srovnávání. Pomáhá udržet zaměření rozhovoru, ale dovoluje uplatnit výzkumníkovi vlastní perspektivy a zkušenosti.³⁵

Návodné otázky jsou svým pojetím poměrně široké a neomezují účastníka, spíše určují základní rámec. Vyznačují se tím, že vyzývají k určitému rozvedení odpovědi.³⁶

Náročnější na čas byly doslovné přepisy. Poté jsem přepsaná data analyzovala a při následném kódování shrnula, třídila a navzájem porovnávala. Několikrát jsem opětovně údaje rozebírala, nově ukládala a dále třídila, abych získala odpovědi na výzkumné otázky.

³⁵ Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*, s. 174.

³⁶ Srov. MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 172.

4.4.1 Kódování

Ke kódování jsem použila software MAXQDA 12, posléze jsem pokračovala s verzí MAXQDA 20.³⁷ Tvořila jsem systém kódů, subkódů a také významových poznámek. Kódování textu jsem zahájila přiřazováním jednotlivých vět k jednotlivým kategoriím. Tyto kategorie jsem tvořila při postupném procházení textu. Části textu, které se vztahovaly k výzkumným otázkám, jsem zařadila pod hlavní kategorie. Kódy – podřízené kategorie a další subkódy jsem vytvářela induktivně. Pokud se dále v textu nebo u jiného respondenta objevila obsahově stejná vyjádření, přiřadila jsem je ke stejnému kódu.

Na základě kódování a kategorizace dat jsem vytvořila následující kategorie:

1. Volnost, svoboda

Jak děti vnímají volnost, svobodu?

2. Pojem „volný čas“

Jak děti vnímají volný čas?

Co pro děti volný čas není?

3. Kdo a co ovlivňuje volný čas dětí

Mohou svůj volný čas děti ovlivnit?

Kdo má vliv na volný čas dětí?

Co ovlivňuje volný čas dětí?

4. Změna, přání a budoucnost

Co chtějí děti změnit ve svém volném čase?

5. Vnímání volného času dětmi v době koronavirové

Jak děti vnímají čas v době koronavirové?

4.4.2 Případová analýza

Při vkládání dat do programu jsem paralelně začala tvořit tzv. případovou analýzu. Shromáždila jsem všechny dostupné informace ke každému respondentovi. Tyto statistické údaje jsem buď předem věděla, nebo se od nich v rámci rozhovoru dozvěděla. Data jsem využila pro vhled a pochopení postojů a názorů každého dítěte a dále pro zkoumání jednotlivých výpovědí v jejich celku a v kontextu dalších skutečností. Výpovědi respondentů pak bylo možné zachytit v jejich celistvosti a souvislosti.

4.4.3 Srovnávací analýza

Ve výpovědích dětí jsem nalézala shody a rozdíly, případně pravidelnosti. První, hrubé rozčlenění textu bylo provedeno metodou *tužka – papír*, následně jsem texty zpracovala za pomoci softwarového programu MAXQDA. Pro vizualizaci nejčastějších kódů jsou opět vytvořeny pomocí programu opět *slovní mraky*, pomáhají k dalšímu uvažování a možnosti postřehnout další souvislosti. Tematická analýza umožnila získat

³⁷ SOFTWARE MAXQDA 2020 je produktem společnosti VERBI GmbH, Licence síťového oprávnění pro jednoho uživatele [online].

ze zkoumaných textů množství výpovědí, postojů, názorů k jednotlivým tematickým okruhům.

4.5 Charakteristika jednotlivých respondentů – případová analýza

Díky znalosti jednotlivých dětí a také díky datům z rozhovorů předkládám charakteristiky mých respondentů. Údaje jsou anonymizovány, každý respondent má fiktivní jméno. U každého respondenta je vygenerován *mrak slov z kódů*. Tyto obrázkové mraky jsou vytvořeny aplikací programu MAXQDA 2020. MAXQDA 2020³⁸ je profesionální software pro analýzu dat kvalitativních a smíšených metod. Tento nástroj je intuitivní a pomůže vytvořit vizuální nástroje, které například vytvoří tzv. slovní mrak, tj. shluk slov. Čím častěji se dané slovo vyskytuje ve vloženém textu, tím je slovo větší. Slovní mraky pomáhají k dalšímu uvažování a díky zvýraznění můžeme postřehnout další souvislosti.

Profily dětských informátorů

4.5.1 Sousedství a jiní kamarádi

Jedná se o děti, jež se navštěvují navzájem, nebo tráví společně čas, všichni dohromady se ale neznají. Výběr respondentů – vazba ke zkušebnímu respondentovi. Jedny z nepříjemnějších rozhovorů – uvolněné. Rozhovory probíhaly v době nouzového stavu i mimořádných opatření, v době rozvolňování a poslední na podzim, s opětovným uzavřením škol.

³⁸ MAXQDA, software [online].

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Adam si myslí, že může ovlivnit, kolik má volného času, vidí také možné zlepšení u sebe – když bude „nějaké věci dělat rychleji, aby to měl hotový“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Na Adamův volný čas má vliv mamka – tím, že mu říká, co má dělat a táta – pomáhá mu v dílně a něco dělat doma.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Adama „štvalo“, že nemohl nikam chodit, ani s kamarády ven, rodiče jej nepouštěli. Do školy v době mimořádného opatření a postupného uvolňování mohl jít jen dvakrát – byly turnusy střídání po 15 dětech ve třídě. Vadí mu učení on-line. Každý den si musel na stránkách školy kontrolovat zadání, pomáhala mu mamka. Měl ale více času. Adam nemá pocit, že o něco přišel kvůli omezení ve společnosti.

Co má vliv na můj volný čas?

Adam využívá každý den počítač, mobilní telefon, pro sociální kontakty – hodně si píše, sleduje videa. Také hraje hry, záleží ale, zda je mu to dovoleno, nebo zda hrají jeho kamarádi.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Adam je spokojený, neví o ničem, jak by se dal volný čas pro něj podpořit, jediné, co by si přál, je, že jeho mamce vadí, že „je na počítači, tak aby to méně řešila“. S budoucím závazkem nebo dobrovolnictvím si dokáže představit, pokud by „dostal chuť“.

Směřování k volnočasové kompetenci

Adam si uvědomuje, že jsou kroužky a nabídky, ví o možnostech, které jsou a dokonce ví o možnosti svého zlepšení. Chtěl by si rozhodovat o sobě víc sám, své názory umí vyjádřit, rozumí nastavení povinností ze strany rodičů.

ADOLF

Chlapec, 14 let, dochází do 8. třídy, žije s vlastní matkou a nevlastním otcem a nevlastním mladším sourozencem, rodina středního socioekonomického statusu, navštěvuje několik kroužků.

Rozhovor proběhl na jaře v době mimořádných opatření, školy byly ještě zavřené. Adolfa oslovila maminka jiného respondenta – jejich kamarád ze sousedství, přišel na plánovanou návštěvu, na rozhovor se těšil. Už jsme se v minulosti viděli, vídali jsme se při návštěvě společného kamaráda, matka předem s rozhovorem souhlasila.

Obrázek č. 2 Adolf KCH8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Pro Adolfa je to čas, kdy si může dělat, co chce. Chodí ven za kamarády, je to pro něj důležité kvůli popovídání, společným věcem a aktivitám.

Také navštěvuje kroužek programování, doma si pak skládá roboty.

Hraje hry na počítači.

Dříve hrával airsoft, ale rodiče to nepodporují.

Představa ideálního víkendu Adolfa je „válení se u moře“, protože miluje potápění a také „s klukama na chatě“. Přínos z těchto aktivit vidí v relaxování, pobyt na chatě s kamarády je přínos v zábavě a „pokecání“.

Jak vnímám volný čas?

Pro Adolfa znamená „dělat si co chci bez omezení“.

Nic by na svém volném neměnil, nepotřebuje v ničem podpořit.

Pokud dělá úkol do školy nebo aktivitu, kterou si sám vybral, dělal by ji ve volném čase (zařadil by ji tam).

Co pro mne volný čas není?

Pro Adolfa není volný čas škola, domácí práce – úklid, pomáhání, ani cesta do školy nebo ze školy, „nemůže si to rozmyslet a jít jinam“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Na volný čas Adolfa mají dle něj vliv rodiče – zda má něco doma dělat nebo do školy a škola – chodit do ní a plnit úkoly.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Adolf si myslí, že může ovlivnit, kolik má volného času, může si o něm rozhodovat sám, ale zmiňuje, že „rodiče i učitelé mu do toho trochu zasahují“.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Adolf vidí omezení v tom, že se nemůže nyní vidět s kamarády ze školy, chodit do školy, nemůže chodit na kroužky. Má ale kamarády v okolí.

Vstává o něco později, může si dělat více věcí během dne, nejen se učit.

Má více času a může jej více ovlivnit.

Adolfovi vůbec nevyhovuje on-line učení, zmiňuje, že některým dětem pomáhají rodiče plnit úkoly a mají tak lepší známky, chybí mu sociální kontakt s učitelem, zdá se mu, že ho neberou tak vážně, je „jenom v počítači, není tady v místnosti, reálně, jako by byl normálně ve škole“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Adolf by rád, aby mu zůstali stejní kamarádi i do budoucna.

Uvědomuje si, že může na sobě něco změnit, nazývá se „lenivým“, chtěl by na tom zapracovat.

Co se týká dobrovolnictví – zná charitativní práce, „mamka pracuje na charitě“, vyjmenovává práce, které to obnáší – venčení psů důchodcům, vynášení chemických 30 kg záchodů. Chodí tam pomáhat zdarma plno studentů, uvádějí to pak do svých životopisů. Rozumí tomu, že je to pro dobrou věc, raději by ale dělal aktivity, které ho baví.

Co má vliv na můj volný čas?

Adolf využívá mobilní telefon, počítač a iPad.

Počítač pro úkoly do školy, na sledování filmů a dalších věcí. Využívá jej denně, nyní v nouzovém stavu víc než dřív, až 8 hodin denně, vlastně jej má stále zapnutý. Telefon má často „vybitý“, rodičům pak vadí, že „není na příjmu“.

Směřování k volnočasové kompetenci

Adolf ví o možnostech volnočasových aktivit, kroužků a nabídkách, využívá je a také ví, co chce. Uvědomuje si omezení ze strany rodičů, kterému rozumí. Umí si sebereflexi zhodnotit, co je pro něj přínosné. Díky zkušenosti v rodině má kritický náhled na manipulaci a aktivity, které druhým pomáhají.

Co pro mne volný čas není?

Pro Adriana není volný čas, když dělá práce, které ho nebaví, a když dělá věci do školy, které ho nebaví.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Adrian si myslí, že svůj čas může ovlivnit. „když dřív vstane, tak má více času, něco uklidí, udělá povinnosti“.

Čas pojmenovává „když má někdo hodně času, nemá stres a nechvátá, dělá si věci podle důležitosti, může si uspořádat věci, jak chce, jak na to má náladu“.

Adrian si myslí, že líp na tom s volným časem jsou „bohatší rodiny, mají služku, děti doma nemusí uklízet a pomáhat.“ Navrhuje, že „každý týden by k nim někdo přišel a uklidil by jim“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Na Adrianův volný čas mají vliv rodiče – na množství práce, kolik mám od nich přidělené.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Adrianovi nic nechybí, rád by měl jen to kolo na skokánky, je spokojený, času má dost.

Změnu vidí jediné v tom, že když půjde „s chutí a rychleji do pracovních věcí, zbyde mu víc času“.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Nouzový stav vnímá Adrian jako „prázdniny“: vstává dlouho, má málo učení do školy – „už si všechno udělal“.

Omezení vidí v tom, že nemůže jezdit do města za kamarády.

Směřování k volnočasové kompetenci

Adrian ví o nabídkách, umí je využívat, také si o nich rozhodovat. Svůj názor umí říct a dobře vyjádřit, zkouší se prosadit, rád si o svých zálibách rozhoduje sám. Odolává, pokud jde o jeho záměr. Také umí sebereflexí zhodnotit své možnosti, vidí i možné zlepšení u sebe.

ANITA

Dívka, 13 let, dochází do 7. třídy, žijící v úplné rodině, s vysokou úrovní socioekonomického statusu, starší ze dvou sester, navštěvuje několik kroužků.

Anitu jsem dříve neznala, byla na návštěvě u kamarádky, u které probíhal domluvený rozhovor, nabídla se, že si se mnou popovídá, matka dala souhlas.

Rozhovor probíhal na jaře v době mimořádných opatření, školy byly uzavřené.

Obrázek č. 4 Anita KD7_13. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Když si Anita může dělat, co chce, chodí ven za kamarády, anebo sleduje filmy či seriály. Nejraději by byla s kamarády. Přináší jí to zpestření, nechce být pořád doma, a také si může s kamarády povídat.

Představu ideálního víkendu má v aktivitách, ráda tancuje, jela by na soutěž s tancováním a také by navštívila babičku a dědu.

Jak vnímám volný čas?

Čas je pro Anitu právě volný čas, co tráví s kamarády. Někdy má potřebu být sama a někdy naopak nebýt sama. Do volného času radí také kroužky, dělá spoustu věcí, které jí baví, a ráda by, aby jí zůstaly do dospělosti. Také rodina je pro ni důležitá, rodinný cyklovýlet by do svého volného času zařadila. Cestu do školy a ze školy by také do svého volného času zařadila, například si „v autobuse může povídat s kamarády“.

Myslí si, že víc času má ten, kdo má méně hodin ve škole nebo lehčí úkoly.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Na Anitin volný čas má vliv maminka a také mobilní telefon. Do určité míry si volný čas Anita může ovlivňovat sama, maminka nechává svou dceru spolurozhodovat, Anita vnímá, že ji vyloženě do ničeho nenutí.

Podpořit volný čas by se pro Anitu dal tak, že by se zkrátily odpolední hodiny ve škole.

Co má vliv na můj volný čas?

Anita zmiňuje, že její volný čas ovlivňuje mobilní telefon a také notebook. Telefon má hlavně na psaní s kamarády, notebook na plnění úkolů ze školy, na sledování filmů a seriálů.

Elektroniku má Anita pro komunikaci s okolím a už by se bez ní neobešla – v situaci aktuální (covidová doba).

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Anita je docela spokojená, jen vidí, že by se ještě více mohla věnovat škole, když ji nějaký úkol nebaví, tak to občas „fláká“, dělá spoustu věcí, které ji baví a chtěla by, aby jí zůstaly do dospělosti.

Když ji něco baví, je to pro ni volný čas, protože to dělá pro sebe, ne však v případě, že by jí někdo nutil.

Co se týká dobrovolnictví – měla ekologický kroužek ve škole.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Ze začátku měla Anita rodina obavy, už pominuly.

Chybí jí režim, nemá strukturu ani schéma, učí se organizovat si čas, kterého má teď více. Snaží se rozvrhnout čas na učení a přestávky. Má více učení ze školy na domácí vypracování.

Směřování k volnočasové kompetenci

Anita ví o aktivitách a možnostech kroužků, které dle svého přání využívá. Je spokojená, učí se říct svůj názor, který v bezpečí své rodiny začíná uplatňovat. Uvědomuje si rozsah povinností a také aktivity, které jsou konzumně zaměřeny. Jsou pro ni důležité vztahy v rodině, na které má štěstí, a také kamarádství.

Svobodu Dana vnímá spojenou se zodpovědností: „ono je dobrý, když nemůžu jít někdy o půlnoci ven, rodičům by pak vyčítali, že se o mě vůbec nestarají a nezajímají“.

Jak vnímám volný čas?

Volný čas pro Danu znamená být sama, být doma, nemusí být s nikým, nikdo na ni nemusí mluvit a také vnímá, že si ve volném čase „může dělat, co chce, může skákat, venku může křičet“.

Do volného času radí kroužky.

Dana ráda dlouho spí, třeba i do 11 hodin.

Ráda by jela k moři, ale uvádí, že pokud by tam musela chodit na „nějaký túry kolem moře, který by mě nebavily, tak to není volný čas, ale kdybychom se potápěli, plavali v moři, koupali se, plavali s delfínama, tak to jo“.

Dana si myslí, že víc volného času má ten, kdo se neučí a „kašle na školu“. A také ten, kdo „nemá moc zodpovědnosti“.

Co pro mne volný čas není?

Do volného času nezařazuje rodiče, je poznat napětí a rozvodová situace pro Danu, kterou momentálně těžce prožívá. Volný čas pro ni není, když je s někým, s kým být nechce, a někde, kde být nechce“.

Cesta do školy a ze školy, ani naplánovaný cyklovýlet s rodiči není pro Danu volný čas.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Dana má teď při uzavření škol hodně času. Má také ale hodně povinností, do kterých se jí vůbec nechce, povzbuzuje se „musím se jít učit, abych si něco udělala a měla tento týden hotovo“, ale pak si udělá zábavu. Při učení si poslouchá písničky, odvádí tím pozornost.

Nechodí téměř ven, s rodiči se jí nechce, do města ji rodiče nepouštějí. S kamarády se vídá jen občas, rodiče ji povzbuzují, někdy přinutí, aby šla ven. Táta ji láká „příroda je zdravá, nadýcháš se čerstvého vzduchu“. Přeje si být „zalezlá doma a dělat si po svém, cokoliv“.

Dana vnímá, že má nyní více času, více si jej teď řídí, může si „dělat volný čas i z učení“, ale ví, že by neměla. Je ráda, že má teď svůj čas pro sebe, i když někdy na úkor povinností do školy. Může si více o svém čase rozhodovat a také vnímá nové a větší nároky na sebe.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Dana si uvědomuje vliv rodičů, školy, zejména úkoly a povinnosti, které má splnit, myslí si ale, že o náplni svého volného času si rozhoduje.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Danin čas ovlivňují rodiče – kdy přijdou domů, kdy musí pak Dana něco dělat, někam jet.

Co má vliv na můj volný čas?

Dana uvádí, že vliv na její volný čas má škola.

Dana užívá počítač – na filmy, kvůli sociálním kontaktům a také kvůli škole, v této době má počítač stále celý den zapnutý. Sleduje občas televizi a používá mobilní telefon. Půjčuje si „mámin a tátův“. Používání považuje za „normální“. Telefonuje, píše sms zprávy, ráda by s novým telefonem fotografovala a využívala sociální síť. Vnímá, že je to důležité, i pan učitel ji kontaktuje kvůli škole přes WhatsApp.

Oproti dřívější době má teď počítač zapnutý stále, dříve po příchodu ze školy si nejprve udělala úkoly, pak si zapnula počítač a zhlédla film, nyní má počítač zapnutý celý den.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Dana by si přála telefon, vadí jí, že má „tlačítkový“, také by ráda jela k moři, ale s někým, „kdo se tam domluví“.

Sebereflexí na změnu Dana uvádí, že jí to tak vlastně teď vyhovuje, spíše „by změnila mámu“, těžkosti jí nedokáží vidět pohledem sebe, napadá ji pouze pohled na mámu.

Dobrovolnictví nebo další závazky by Daně nevadily, ale „musel by ji tam někdo dokopat“, také někdo jiný než táta a máma a neděla by to sama.

Směřování k volnočasové kompetenci

Dana ví, jaké má volnočasové možnosti. Motivy jejího vlastního jednání a chování jsou ovlivněny aktuální těžkou situací v rodině. Dana se učí vyslovovat svůj názor, ale není iniciativní. Rozumí výborně povinnostem a také zodpovědnosti, kterou má zvnitřněnou. Odolávat se učí.

DANIEL

Chlapec, 14 let, dochází do 8. třídy, z úplné rodiny, má dvě starší nevlastní sestry, které jsou osamostatněné, nikdy společně nesdíleli společnou domácnost. Navštěvuje sportovní kroužek. Kam půjde po deváté třídě, zatím neví. Rodina s vysokým socioekonomickým statutem, rodiče staršího věku, středoškolského vzdělání. S celou rodinou se známe, občas se vídáme.

Daniel souhlasil s rozhovorem, s jeho matkou jsme domluvíly termín, proběhl na jaře v době mimořádných opatření, do školy se ještě nechodilo.

Obrázek č. 6 Daniel SCH8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Daniel jde ven s kamarády nebo odpočívá. Kdykoliv může, tak jde ven. Nic by neměnil ani mu nic nechybí.

Ideální víkend by trávil s kamarády, s „někým, koho zná, byli by venku, bavili by se a tak“.

Jezdí venku na skateboardu, „každý něco umí, jak jezdí spolu, tak se něco přiučí“, baví ho to.

Svobodu nedokáže vyjádřit, dle Daniela to „neřeší, je rád, jak to má“. Vnímá, že svobodný ve svých rozhodnutích je „trochu“.

Jak vnímám volný čas?

Volný čas je pro Daniela odpočinek, dělat „co ho baví a není náročné“. Volný čas je „dělat si co ho baví a co má rád“. Zahrnul by do něj cestu ze školy.

Podpořit nepotřebuje, takhle mu to stačí, dopoledne se učí a odpoledne jde ven.

Je si vědom, že o rozložení povinností si rozhoduje sám, když si je udělá, má pak více času „když bude dva dny venku, bude se pak dva dny učit“. Kdo má méně úkolů do školy, má více času.

Co pro mne volný čas není?

Pro Daniela není volný čas „být doma, a dělat nějakou povinnost a školu“. „To je povinnost a není to volný čas.“

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Daniel si myslí, že může ovlivnit, kolik má volného času. „když si udělá věci dopoledne a bude se na to víc soustředit, odpoledne bude mít volného času víc“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Na Danielův volný čas mají vliv rodiče, „necítí se ale stísněně“.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

„Prázdniny to úplně nejsou“, vnímá, že něco doma pro školu musí dělat, „jinak bychom pak museli znova do školy“. Náročnější je to pro něj v tom, že není s ostatními a je to tak „jenom na něm“, může si tak odpočinout, když jsou tam všichni, není to jen na něm. Výhodu vidí nyní v tom, že může jít ven, když má úkoly do školy hotové.

Náročnější je to také v tom, že „není na to sám, ve škole mu to vysvětlí, nyní si musí přečíst a zjistit sám“.

Nyní si „každý může udělat, jak chce a kdy ho to baví“. Daniel si nastavil tak, že „dopoledne si udělá školu, aby odpoledne mohl jít ven a měl čas podle sebe“.

Nyní už mají tréninky, je rád, že mohou být zase spolu, že má pohyb a že je to změna od toho, kdy se nic nesmělo.

Může teď více ovlivnit svůj volný čas – netráví ve škole tolik času, po škole šel hned na trénink a nemohl jít tedy s kamarády ven, nyní povinnosti zvládne dopoledne a může tak více ovlivnit svůj volný čas.

Chybí mu kamarádi, parta ve škole, je tam „sranda“, také učení ve škole, polemizuje však, že „vše má své výhody i nevýhody“. Také mu chybí zavřená obchodní centra.

Co má vliv na můj volný čas?

Mobilní telefon – může si psát, s kým chce. Počítač má i na učení, raději by ale byl venku. Denně tak dvě hodiny, čas ale podle Daniela „rychle utíká, ani se to nezdá, že to tak utíká“.

Kdyby neměl mobilní telefon jen Daniel, vadilo by mu to, kdyby neměl nikdo, „vlastně neví, jak by to bylo“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Závazky ani dobrovolnictví si zatím nedovede představit.

Směřování k volnočasové kompetenci

Daniel ví o možnostech volnočasových aktivit a také o nich přemýšlí. Ví, co chce, hlavně zatím pro sebe. Svůj názor zkouší vyslovit, povinnosti má nastavené rodiči.

DAVID

Chlapec, 14 let, dochází do 9. třídy, z úplně pečující rodiny, předposlední ze 4 sourozenců, navštěvuje sportovní kroužek, rodina středního socioekonomického statusu, rodiče mají středoškolské vzdělání. Čas celá rodina ráda tráví často mimo jejich dům na vlastním pozemku, mají psa, ovce. S celou rodinou jsme přátelé. David se svým bratrem hraje aktivně fotbal, oddíl trénuje jejich vlastní otec. Střední školu plánuje uměleckou, rád kreslí.

David je uzavřenější chlapec, kamarádský, rozhovor byl předem s ním i s matkou odsouhlasen. Rozhovor proběhl u nás doma na podzim při návštěvě v době nouzového stavu a uzavření škol.

Obrázek č. 7 David SCH9_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

David je nejraději doma v posteli nebo jde ven něco dělat – na zahradu nebo s kamarády. Nejraději by šel hrát fotbal. Je to z toho důvodu, že si rád oddechne, a protože je rád s „kámošema“. Je spokojený, nic mu nechybí.

Ideální víkend Adama by měl vypadat tak, že „si může dělat, co chce“. Jeden den by měl zápas s fotbalem a druhý den by venku strávil s kamarády a také by se „pořádně prospal“. Opět zauvažoval, že „prostě by si dělal, co chtěl“.

Svobodu vyjadřuje pod „žádnou prací, žádnými aktivitami, které někdo mu řekne, aby udělal“, chce si dělat „vše po svém, kdy chce a co chce“.

Zodpovědnost vnímá „asi trochu“ spojenou se svobodou.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Zpočátku měl David strach, protože nevěděl, „co to je“, ale teď v létě už to tak nevnímá. Omezení vnímá v tom, že nemůže chodit do školy, chodit za kluky a nemůže hrát fotbal. Vyhovuje mu, že má svůj čas, kdy si udělá věci do školy, ale novou látku

by raději slyšel ve škole. Vnímá, že času má teď víc, může si práci rozdělit jak „chce a kdy chce, si ji může udělat“ a je to tak pro něj lepší.

Jak vnímám volný čas?

Volný čas vnímá David jako volnost, kdy si může dělat, co chce.

Nepotřebuje více času, vnímá, že ho má „dost“. Více času má podle něj jeho bratr, protože si „neplní povinnosti“. Sám by to tak ale nechtěl.

Do volného času řadí cestu do školy i ze školy, hlídání synovce, pokud ho hlídá dobrovolně. Davida baví fotbal, nejvíce na tom „ta hra“.

Co pro mne volný čas není?

Práce a povinnosti.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

David si svůj volný čas může částečně ovlivnit „jak kdy a jak kde“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Na Davidův volný čas mají vliv rodiče, nebo ten, kdo „za něj má zodpovědnost“. Například, když má volný čas, ale rodiče „mu řeknou, že něco má udělat“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

David by rád, aby mu aktivita, kterou má rád – fotbal, zůstala do dospělosti, neví, jestli bude mít čas, protože bude chodit do práce.

Dobrovolnictví si dokáže představit, pokud by mu „to někdo nabídl“.

Co má vliv na můj volný čas?

Počítač a mobilní telefon používá denně přibližně 2,5 hodiny, hlavně na komunikaci a využívá sociální síť. Polemizuje nad otázkou nemít mobilní telefon – kdo není zvyklý být na sociálních sítích, nebyl by takový problém.

Směřování k volnočasové kompetenci

David si svobodně volí své aktivity, ví o nabídkách, rozumí zodpovědnosti, učí se organizovat si čas a zatím o všem přemýšlí. Názor zkouší říct, odolávat zatím ne.

4.5.5 Sportovní oddíl

Děti z jednoho sportovního oddílu, výběr náhodný, na základě ochoty dát rozhovor. Oslovila jsem děti a jejich přítomné rodiče, zda souhlasí. Děti mě zběžně znají přes zkušebního respondenta. Rozhovory probíhaly na místě turnaje, na hřišti, o letních prázdninách v klidném místě v pauze mezi turnaji, panovala uvolněná atmosféra. Využila jsem souhlas těch, kteří souhlasili, rozhovory jsem udělala postupně v jednom dni. Opatření mimořádná sice byla, bylo ale rozvolnění, povolení cestovat apod.

JAN

Chlapec, 14 let, dochází do 8. třídy, mladší ze dvou sourozenců, z úplné rodiny. Sportovní oddíl si vyhledal aktivně sám.

Obrázek č. 8 Jan SCH8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Jan rád hraje hry. Nebo zavolá kamarádům a jdou ven, do parku, kde se domluví, co budou dělat, kam půjdou. Je spokojený, nic by neměnil. Úplně nejradši je s kamarády, povídá si s nimi. Důležitá je pro něj interakce a také, že se něco nového dozví.

Představu ideálního víkendu má v softbalovém turnaji.

Jak vnímám volný čas?

Volný čas pro Jana je práce. Když má volno, pomáhá tátovi, např. na střeše. Vnímá, že je to potřeba, je u toho s tátou a je to pro něj fajn.

Má pocit, že hodně „prokrastinuje“, snaží se „efektivně využívat volný čas“.

Co pro mne volný čas není?

Jan za svůj volný čas nepovažuje školu a „fakt tvrdou práci, např. stavbu domu“.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Jan byl v době nouzového stavu a uzavření škol „mrzutější a víc se vztekal“. Chyběl mu fyzický kontakt, chyběli mu kamarádi. Více se věnoval individuálnímu vyhledávání kvůli učení, např. v matematice. Měl více času a také jej mohl více ovlivnit.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Kdyby se Jan „víc snažil, má víc volného času“, uvažuje.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Škola a čas věnovaný úkolům pro školu doma.

Co má vliv na můj volný čas?

Mobilní telefon i počítač denně používá, odhaduje 2–3 hodiny v době školních dní, o víkendech 6 hodin denně. Ze strany rodičů moc omezení nemá, ale sám nerad „hraje v noci – po půlnoci už ne“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Jan vidí u sebe možnost zlepšení, myslí si, že je lenivý a práci si ulehčuje a tím ji pak kazí.

Také by rád, aby mu kamarádi zůstali do dospělosti.

Kdyby si mohl něco přát, chtěl by „se stát extrovertem, neumí moc interagovat s ostatními lidmi, hlavně s vrstevníky“.

O dobrovolnictví nepřemýšlel, ale uvažuje, že „něco by asi dal“.

Směřování k volnočasové kompetenci

Jan o volnočasových nabídkách a aktivitách ví a využívá je. Sebekriticky umí zhodnotit, že se může změnit. Má vědomí vlastní povinnosti jako sociální normu. Vlastnímu jednání rozumí, vlivům skupiny a okolí zatím neodolává.

JANA

Dívka, 14 let, dochází do 8. třídy, z rozvedené rodiny, střední třídy, starší ze dvou sourozenců, matka má vysokoškolské vzdělání. Jana navštěvuje sportovní kroužek odmala, kterému se plně věnuje (tréninky téměř denně), matka trenérka.

Obrázek č. 9 Jana SD8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Svoboda je pro Janu být venku, dělat si „co chce“ a také chodit pozdě domů. Když je Jana venku, má dojem, že „nemá žádná pravidla, nemusí nikoho poslouchat a může si dělat, co chce, co chce ona a nikdo ji neomezuje“. Přesně definuje, že svoboda je, když „jede s kamarády někam pryč na kole a není tam mamka“.

Je ráda venku s kamarády. Sejdou se a naplánují, co budou dělat. Je tak spokojená a nic by neměnila.

Úplně nejradši sdílí veselé chvíle s kamarádkami, např. když „vymyslí nějakou neskutečnou koninu a smějí se tomu“. Legrace a radost je pro ni přínos.

Představa ideálního víkendu je v podobě pobytu na „nějaké chalupě, mít tam pořádnou párty u bazénu a druhý den ráno nevědět, kde je“. Chtěla by něco „zažít a pak si to nepamatoval“.

Volnost je pro Janu opravdu jen „že si dělá, co chce ona, nemusí nikoho poslouchat a je jen na ní, co bude dělat“.

Jak vnímám volný čas?

Jana má málo času, dokonce uvádí „strašně málo času“, přála by si mít ho víc. Pod volným časem si představuje „strašně moc velkou zábavu“ a také ho má málo. Volný čas je pro ni důležitý. Když už „ho má, tráví jej s kamarády a snaží se jej hodně využít“.

Podpořit by se pro Janu dal volný čas tím, že by měla méně tréninků, myslí si, že jich má „fakt dost“.

Ráda svůj čas tráví s kamarády.

Volný čas oproti „volnosti“ upřesňuje, že „má nastavená pravidla, např. kdy musí být doma“.

Podle Jany má víc volného času ten, kdo „nemá sport nebo nějaký koníček, mají strašně volného času, vidí to u kamarádek, chodí denně ven. Dělají si, co chtějí a nemají povinnosti.“ Zároveň ale zmiňuje, že „je dobré mít nějaké povinnosti, není dobré být pořád venku a flákat se“.

Co pro mne volný čas není?

Povinnosti – do školy, učení a uklízení.

Softbal – svůj kroužek „sice dělá ve volném čase, ale je to také povinnost“. Přemýšlí nad tím dále, že je to tak dobře, „je na vzduchu, s kamarády, je tam legrace“. Dříve brala sport jako „zabírání času, že nemůže být tolik s kamarády, ale teď už to není jen koníček, je to důležité, je to pro ni mnohem víc, nemohla by bez sportu už být, asi by pak měla volného času až moc“.

Cesta do školy a ze školy také není pro Janu volný čas.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Ze začátku si Jana pochvalovala více volného času, který měla díky zrušení tréninků. Později jí začala chybět škola, polemizuje, že „přišlo jí to divný, přece nemá ráda školu, ale strašně jí chyběly kamarádky z té školy“. Po prvotní euforii z množství času pak přišla nuda.

Čas trávila tím, že chodila ven, bydlí na vesnici, omezení tak moc nepocítovala.

Školu si splnila tak, že pak měla hodně volna. Mamka jí pomáhala, za „snahu mohli mít lepší známky“, později zvládala sama. E-maily posílat uměla, naučila se novým věcem, například dělat prezentace.

Celkově hodnotí, že volného času měla „mnohem, mnohem víc, neměla tolik povinností“. „Sice dělala školu, ale tu udělala za dvě hodiny a pak si mohla dělat, co chce, protože měla spoustu volného času“.

Svůj čas mohla více ovlivnit, bylo to pro ni „pohodlnější, dělat si práci do školy doma, ale co se týká školy a toho, co se naučila, bylo by lepší do školy chodit a slyšet ten výklad“. A také ohledně kamarádů, moc jí chyběli.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Jana si myslí, že svůj čas ovlivnit může. „Může, ale někdo jí do toho pořád zasahuje“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Janin volný čas ovlivňuje mamka. Pokud má „hotové úkoly a povinnosti, tak nemá omezení“.

Co má vliv na můj volný čas?

Na sociálních sítích je Jana „pořád, každý den, je to běžná součást dne“. Používá mobilní telefon, hlavně sociální sítě, počítač na hry a pro školu, sleduje televizi. O stráveném čase má přehled, „ukazuje jí to telefon, je to často 6 hodin denně“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Jana si přeje motorku, bylo by to pro ni „skvělé, mít motorku a jezdit s kamarády“. Také si myslí, že jí její aktivity vydrží do budoucna a také v to „doufá, protože kamarádi jsou pro ni hodně důležití“.

Dále si Jana přeje více času a také mít „blíž kamarády, kteří bydlí daleko. A také mít ten řidičák a jezdit.“

Směřování k volnočasové kompetenci

Jana ví o možnostech volnočasových aktivit, ví, co sama chce a umí říct svůj názor. Rozhodovat se sama zkouší, zatím ve svůj prospěch. Rozumí povinnostem, které má nastavené rodiči. Konzumu neodolává, hledá hodně zábavy.

JAROSLAV

Chlapec, 15 let, právě ukončuje docházku 9. třídy, z úplné rodiny, starší ze dvou sourozenců, rodiče středoškolského vzdělání. Navštěvuje sportovní kroužek, který si sám vybral. Po prázdninách nastupuje na střední školu, vybral si ji s ohledem na své sportovní aktivity a časovou vytíženost, žádá o postup do reprezentace.

Obrázek č. 10 Jaroslav SCH9_15. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Jaroslav vnímá volnost pobytem s kamarády, nazývá to „poflakováním“ anebo je se svým děvčetem. Rád by času venku strávil ještě víc. Jaroslav má rád společnost, kamarády svolává a dohromady se domlouvají, co budou dělat a kde budou trávit čas.

Představu ideálního víkendu má Jaroslav ve formě zábavy a „užívání si“ – se svým děvčetem, s kamarády na koupališti, „povalování“ a „večer párty“. Je pro něj důležitá společná komunikace.

Svobodu Jaroslav pojmenovává jako něco, co máme každý, ale také každý si ji naplňuje podle sebe – zda si naplánuje, navrhne, využije. V této době má pocit, že svůj čas dokázal plně využít.

Uvědomuje si, že se svobodou se váže i zodpovědnost, teprve ji ale objevuje.

Jak vnímám volný čas?

Volný čas vnímá stejně, se svým děvčetem, ve společnosti svých kamarádů. Jaroslavův volný čas obsahuje i tréninky, delší výlety na kole a také jen tak si jít sednout a povídat.

Volného času podle Jaroslava má více ten, kdo má benevolentnější rodiče, odchází z večerních setkání s kamarády jako první (ostatní mezi druhou a třetí hodinou v noci). Rád by zůstal déle, ale uvědomuje si, že rodiče mají strach.

Softbal jako svůj koníček a sport do volného času zařazuje, je to pro něj i zábava. Cestu do školy i ze školy má společnou s kamarády, je to pro něj ještě volno.

Do volného času patří „zábava a čas strávený s lidmi, se kterými chceme být“.

Co pro mne volný čas není?

Škola, učení, povinnosti, které se mu nechtějí dělat, domácí práce i práce na zahradě není pro Jaroslava volný čas. Dokonce nazývá školu jako „nutné zlo, je tam nedobrovolně“.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Jaroslav má v čase covidové „mega volného času“, což mu vyhovovalo, pro školu toho moc nedělal.

Rodiče byli opatrní, ale Jaroslav bez obav chodil ven, více než dřív. Školu zanedbával. Celou dobu vnímá jako „uvolnění“, omezující jsou pro něj jen roušky. Covid nákazu bere jako chřipku, je rád, že „hysterie ve společnosti už opadá“.

Doma pomáhal s domácími pracemi – mamka mu připravila vždy seznam – co uklidit, něco udělat do školy, ale volného času měl víc. Běhal více venku – s kamarády, na zahradě, chodil do posilovny, měl na starosti mladšího bratra. Mohl si víc „korigovat svůj čas“, rodiče chodili do práce a Jaroslav si plánoval čas podle sebe.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Jaroslav si svůj čas snaží řídit sám, podle svého uvážení si vybírá školu, aby měl čas na své mimoškolní aktivity – sport upřednostňuje před učením. Hlásí se do reprezentace, v případě přijetí bude potřebovat individuální studijní plán kvůli velké absenci.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Rodiče a škola ovlivňují volný čas Jaroslava – povinnosti a úkoly, které musí udělat. Také kamarádi – „když nemohou ven, tak s tím nic nenadělá“.

Co má vliv na můj volný čas?

Mobilní telefon má stále u sebe, je v podstatě „furt na mobilu“, píše si svým děvčetem, které nebydlí ve stejné vesnici. Hodně času tím stráví. Také si píše s kamarády. Pokud nikdo nemá čas na komunikaci „když ona nemá čas, kluci nemají čas, nemá tedy co dělat, tak hraje hry“. Jaroslav odhaduje 4–5 hodin denně. A také další čas si s nimi píše.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Jaroslav by rád, aby mu softbal zůstal jako koníček i do dospělosti. Vnímá to jako svou náplň volného času, je to jeho „velký zájem“. Nezapomíná také na své děvče, což je jeho nynější „hlavní zájem“.

U sebe vidí možnost zlepšení, změnit životosprávu, uvědomuje si, že to, co dělá, není úplně vyhovující, např. s kamarády společně zajdou na pivo, na vodní dýmku a když na místě není nikdo „zodpovědný“, tak se přidá k „nezodpovědným“.

Co se týká dalších závazků, dobrovolnictví, tak vidí svou úlohu v organizování a domlouvání.

Směřování k volnočasové kompetenci

Jaroslav ví o nabídkách, svobodně si aktivity vybírá. Ví, co chce, jak chce svůj čas naplnit. Snaží se prosadit sebe, uvědomuje si pravidla, zatím okolí neodolává.

JIŘÍ

Chlapec, 13 let, dochází do 6. třídy, z úplné rodiny, nejmladší ze tří sourozenců, rodiče mají středoškolské vzdělání. Navštěvuje sportovní kroužek, kterému se plně věnuje, otec je oddílový trenér.

Obrázek č. 11 Jiří SCH7_13. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Když si Jiří může dělat, co chce, hraje na počítači videohry, nebo chodí ven, anebo hraje softbal. Rád by ještě hrál hokej, není ale poblíž klub nebo oddíl. Nejvíce ho láká zábava s kamarády – může se při hrách s nimi bavit.

Představu ideálního víkendu má také s kamarády – jel by na turnaj, chtěl by dát dobrý výkon a pak si to s kamarády „užít“ a kdyby turnaj neměl, tak by šel s kamarády ven.

Jak vnímám volný čas?

Představu času má Jiří „spát co nejdýl“, volný čas vnímá, že ho moc nemá. Jinak do něj zařazuje být venku s kamarády a hrát videohry.

Softbal jako svůj koníček do volného času řadí, je to pro něj zábava, sport, koníček. Rozlišuje, že jako povinnost bere to, co se mu nechce.

Cestu do školy a ze školy také, protože v autobuse spí, a tak je to pro něj „ještě půlhodinka volného času“.

Podpořit nepotřebuje, je spokojený.

Co pro mne volný čas není?

Do volného času Jiří nezařazuje školu, práci, učení, domácí práce a to, co jej nebaví.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Jiří vnímá více času ve změněné době, více času zahrát si hry, protože nemohl chodit ven, také více úkolů, než kdyby se chodilo do školy. Doma v době uzavření škol dělal jenom úkoly a hrál hry. Více mohl ovlivnit svůj volný čas, měl ho více.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Jiří si myslí, že kolik má volného času, ovlivnit nemůže, „má to tak nastavené“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Vliv na Jiřího volný čas mají rodiče. Určují, zda může nebo nemůže jít ven.

Co má vliv na můj volný čas?

Počítač, užívá jej 7 hodin denně.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Jiří by rád hrál softbal i v budoucnu, také by přibral hokej.

Směřování k volnočasové kompetenci

Jiří ví o volnočasových nabídkách, využívá je a rád by přibral další. Je ovlivněn plánováním rodičů. Svůj názor umí vyjádřit, odolávat ne.

4.5.7 Ústavní zařízení

Děti ze dvou aktuálních skupinek, které přes letní prázdniny měly jiné uskupení než po ostatní měsíce. Rozhovory proběhly v rámci mých návštěv, během plnění praxe. První dny jsem jen pozorovala a pak děti se souhlasem vychovatelky osobně oslovila. Během této doby začalo velké rozvolňování mimořádných opatření. O dětech jsem se díky tomu spoustu věcí dozvěděla, něco mi řekly děti samy, něco mi o dětech sdělily vychovatelky, samozřejmě s povinností mlčenlivosti. Na základě citlivých údajů použiji pro zpracování výzkumu jen část dat.

VĚRA

Dívka, 16 let, dokončuje základní vzdělání, 9. třídu, nově v ústavním zařízení, utíká. V předchozím období byla v jiném ústavu. Problém ve své rodině měla s matkou a jejím přítelem. S otcem je v kontaktu, má novou přítelkyni, do péče ji nechce. Po prázdninách nastupuje na obor kuchařka, ráda by se ale vyučila na asistentku vychovatelky, shání si o tom informace, chtěla by nastoupit na brigádu k dětem.

Obrázek č. 12 Věra ZD9_16. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Věrka „ráda sportuje, plave“, nazývá se „plavkyní“. Je také „často na mobilu, ráda chodí ven, píše si s kamarádkami“, považuje se za „přátelskou“. „Ráda se baví s lidmi, cítí se s nimi dobře.“

Nejraději „plave, teta ji bude domlouvat tréninky plavání tady v bazénu, tak se vrátí na tréninky – tam, kam patří“.

O ideálním víkendu by „chodila plavat, tam by byla dvě hodiny, pak by se věnovala kamarádům, byli by venku, fotili by se, všechno možný by dělali, také by natáčeli. Pak také by byla se svým přítelem a potom by měla ten svůj klid, poslouchala by písničky a byla v klidu“.

Jak vnímám volný čas?

Čas pro Věrku je „hodně času na přemýšlení“, že může strávit den sama a ten čas je jen pro ni“.

Ve „volném čase nic nedělá, jenom leží, kouká do mobilu, poslouchá písničky a nic nedělá. Také jezdí na kole“.

Je to „ležení, koukání do mobilu, přemýšlení, poslouchání hudby, koukání na videa a být v klidu, nenervovat se a tak“. „Jednou se musí vypnout“.

Pro Věrku je volný čas i škola. „Ráda chodí do školy, strašně ráda se učí. Teď půjde na střední školu a po ní chce dělat práci asistentky noční vychovatelky, miluje školu a byla by tam každý den, moc se jí tam líbí“.

Také Věrka chodí na ping ponk, tenis, plavání, chodí posilovat do fit centra posilovat si ruce, „snaží se“.

Podpořit volný čas by se pro Věrku dal, když „řekne tady tetě, že chce být jeden, dva dny zavřená v pokoji v klidu, tak myslí, že by jí vyhověla, záleží na komunikaci a dohodě“.

Volného času podle Věrky nikdo víc nemá, „někdo chodí do práce, někdo se stará o děti“.

Co pro mne volný čas není?

Volně se Věrka necítí, když „jí píšou kamarádi, třeba přes Facebook, chtějí volat, natáčet, vysílat. Řekne jim, že jí to vadí, že chce být sama a snad to pochopí. Někdy volají dál, měla tak jednou týden vypnutý mobil v kuse a jaký byl klid“.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Ten čas strávila v jiném zařízení, kde „nemohli chodit na vycházky ani ven, museli být celý den na baráku, což byla nuda“, protože v tom zařízení prostě „nic neděláte, lze jen koukat do mobilu, nic víc, hodně se tam nudila“.

Nyní se „cítí volnější, dá se chodit ven“.

Ze školy „dostávala jeden úkol, ostatní děti říkaly, je to málo“, Věrka „dělala úkoly tři, bavilo ji učit se, třeba zeměpis, tři stránky se zvládla naučit nazpaměť a pak to zvládla za jedna“. Úkoly si zvládla hlídat sama. „Naučila se pracovat s mapou, šla jí dobře matika a čeština“.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Věrka si myslí, že nemůže ovlivnit, kolik má volného času, ale o náplni si rozhodovat může.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Na Věrčin volný čas má vliv „hodně věcí – rodina – máma, kamarádi, přátelé“. Tety tady „tolik ne, líbí se jí, jak umí teta udělat hezký den, je to pak zajímavý, lepší než v dřív“ v jiném zařízení.

Jaký má vliv elektronika na můj volný čas?

Věrka používá mobilní telefon, počítač. Stráví u „mobilu dost času, někdy celý den, ale někdy to vypne a odpoví až za tři hodiny, není maniak a škodí to očím“.

Užívá „hlavně sociální sítě, také malování, fotky, vyhledává si informace, také se učí do školy, dělá si z toho zápisky, také si vyhledala tu asistentku vychovatelky, tak se na to učím nebo také jaké jsou nové tréninky, aby na to byla připravená, a aby byla chytřejší“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Věrka by ráda „změnila své kamarády, chtěla by si najít lepší“. Také by „chtěla více sportovat, vrátit se tam, kam patří a také něco, co si do života přeje“. Přála by si „mít čas, být někde zavřená a mít čas k přemýšlení nad tím, co chce a jak to do budoucna chce, do toho svého života“.

Se svými zájmy počítá i do budoucna, nyní by nic neměnila.

Dobrovolnictví ani charitativní práce si představit nedokáže.

Směřování k volnočasové kompetenci

Věrka ví o možnostech volnočasových aktivit (plavání, sport), uvědomuje si, jak je pro ni cenný výlet, který někdo připraví. Přemýšlí o svých aktivitách, i o těch, které by ráda realizovala, ale jsou zatím v rovině přání. Sama by se chtěla zlepšit, vyhledává mimo kamarády také klid.

VIKTOR

Chlapec, 15 let, dochází do deváté třídy, je třetím rokem v ústavním zařízení. Má starší vdanou sestru, kterou pravidelně navštěvuje, mladší bratr je s ním ve stejné skupince. Matka svého syna nenavštěvuje ani nemají jiný kontakt. Viktor chodí na fotbal, na brigády.

Obrázek č. 13 Viktor ZCH9_15. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Viktor rád „chodí ven s kamarády, chodí hrát s nimi fotbal, nebo popovídat, nebo jdou někam ven k vodě, co se dá“.

Když je „doma, tak jede za sestrou, jdou všichni k vodě“.

Baví ho „fotbal, hlavně ta hra.“

Ideální víkend by chtěl strávit „se svojí rodinou, jet třeba někam k moři“.

Jak vnímám volný čas?

Čas by Viktor chtěl „trávit s těmi, co jsou mu nejbliž“.

Při konkrétním pojmu volný čas „nevidí rozdíl, nemá v tom jiný význam“. „Celý den, když ráno vstane, tak je ten den volný“. Neví, jak by se pro něj volný čas dal podpořit.

Co pro mne volný čas není?

Do volného času by Viktor nezařadil „dělání toho, co ho nebaví, třeba hraní sportu, který jej nebaví“.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Když Viktorovi „zavřeli školu, skončili a jel domů, čas strávil s mamkou, pak se svou sestrou a její rodinou, chodili ven a jezdili na kole, škola mu nechyběla“.

Úkolů ze školy „dostávali hodně, má mamku daleko, zůstalo mu tam učení, tak to pak doháněl“.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Viktor si myslí, že nemůže ovlivnit, kolik volného času má. Pak polemizuje „ano i ne“. „Doma by měl víc času i by se mohl o náplni rozhodovat“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

Viktor pojmenovává, že „tady je přesné časové rozvržení, od kolika do kolika hodin se dělá a tak“. Podporu sice přiznává, že by „nevyhledával, ani to nezkoušel“.

Co má vliv na můj volný čas?

Pobyt v zařízení, také trávení času s mobilním telefonem, který má nyní rozbitý. Používá počítač, na sociální síť, na hry. Význam tomu dává „normální, všichni to mají, tak se to používá“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

O svých aktivitách a zájmech neví, zda mu zůstanou do dospělosti, „jestli nezleniví“, chtěl by, aby mu zůstal fotbal. Přál by si „být úspěšnější ve fotbale, má nyní jen dva tréninky týdně, chodí na žákovské, dorostové, dospělé, také na brigády, tak vždy nemůže“.

Zatím by rád dělal „frisbee, halový turnaj“. „Asi by měl podporu ze strany vychovatelů, ale zjistil by si sám“.

Dobrovolnictví nebo jiné závazky by si „sám nevybral“.

Směřování k volnočasové kompetenci

Viktor ví o možnostech volnočasových aktivit, některé využívá. Přemýšlí o svém životě, vnímá nastavená pravidla a rád, svůj názor zatím neprosazuje.

VLÁDA

Chlapec, 16 let, ukončuje docházku v 9. třídě, je čtvrtým rokem v ústavním zařízení. Pravidelně navštěvuje matku. Dříve žil s matkou a babičkou. S otcem se stýká minimálně, nemá o syna zájem.

Obrázek č. 14 Vláša ZCH9_16. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Jak vnímám svobodu, volnost?

Když si Vláša může dělat, co chce, „hraje si třeba, na počítači“. Rád by také „pracoval na pouti“. Také „rád umývá nádoby“, ví, že „tím dělá radost“.

Podobu svého ideálního víkendu vidí „pomáháním na kolotoči a také pobytem venku s kamarády a kamarádkami“.

Jak vnímám volný čas?

Volným časem myslí „udělat si úkoly a pak mít volno“. „Jít ven, hrát fotbal, pomáhat s něčím“. Chodí na „hasičský kroužek“.

Neví, jestli má někdo volného času víc.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Kvůli epidemii „zrušili pouti“, a to mu bylo líto“. Ze školy „dostávali úkoly, bylo to náročnější, musel se připravovat s tetou“.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Vláša si myslí, že svůj volný čas nemůže ovlivnit, ani jej nenapadá, jak by šel pro něj podpořit „nikdy ho nemá“.

Co má vliv na můj volný čas?

Vláša užívá počítač, mobilní telefon na „telefonování s mamkou a na hry“. Stráví tím „dost“ času. „Telefonováním se uklidňuje.“

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Vláďa si myslí, že jeho zájem mu možná zůstane do budoucna.

Rád by „letěl letadlem“.

A chtěl by „jít pracovat“.

Dobrovolnictví mu cizí není, „rád by něco opravoval“.

Směřování k volnočasové kompetenci

Vláďa svůj volný čas využívá pro druhé, rád pomáhá, je tím užitečný. Pro sebe únikem k digitálním médiím. Sociální rozměr je u něj silný a potřebuje podporu a dopomoc. O volnočasových možnostech ví, rád by chodil na hasičský kroužek.

Jak vnímám volný čas?

Čas je pro Vojtu zamyšlením na dobu „kdy byl ještě malý, v minulosti, kdy to bylo ještě všechno dobrý, to byl normální život“.

Volný čas je pro Vojtu, když se „nudí, tak pak jen tak něco dělá, je na mobilu, nebo když jej má vybitý, dívá se s bratrem na mobil, hrají střílečky, sledují filmy, televizi, anebo chodí po skupinkách, nebo jen po svojí skupince brouzdá pořád dokola, sedne v kuchyni, tam chvíli sedí, pak jde sem, do obývacího pokoje a když je venku, tak tam volný čas může nejlépe využít, třeba dnes, jak se šlo na tu pláž“.

Do volného času řadí „svoji rodinu, se kterou by chtěl být, a kamarády, které postrádá“.

Školu také řadí do svého volného času, přestávky, cestu ze školy, čas po škole, „letní prázdniny, víkendy i jindy“.

O tom, jak by se pro Vojtu dal volný čas podpořit, neví, později připouští, že „by to šlo, jen to ještě nezkoušel. Kdyby řekl tetě, že chce na pláž, tak mu řekne, ať se domluví mezi sebou navzájem“.

Volného času podle Vojty neví, jestli má někdo víc, „někdo možná jo, tady z těch, co zná, ale ne“.

Co pro mne volný čas není?

Po úvaze Vojta zhodnotil, že volný čas pro něj není „škola a cesta do školy.“

„Spíš pro něj nejsou ani letní prázdniny, jen když se chodí na výlety“.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

Tento čas strávil Vojta přesunem do ústavního zařízení, do školy nechodil, pak se připravoval na novou. Má zkušenosti z dřívější doby, v minulém roce „změnil školu desetkrát“. Hledal na internetu „fotografii té třídy, aby věděl, jaká ta třída je, pak na den, kdy se v turnuse opět začalo chodit, vstával v šest hodin ráno, aby na nic nezapomněl, připravoval si pastelky, pomůcky. Vše si nachystal a vycházel o čtvrt hodiny dřív, než bylo potřeba“.

Úkolů ze školy dostávali „hodně, učení mu však zůstalo v původní škole, neměl to u sebe, pak to doháněl“.

Školní úkoly a povinnosti si hlídal na „bakalářích, pomáhali mu teta se strejdou, úkoly si dělal on-line“. Znamenalo to pro něj nové dovednosti s počítačem – přes internet stáhnout, napsat do sešitu, ofotit a poslat“.

Omezení cítil Vojta v nemožnosti vidět kamarády a svou „mamku, která nemohla za ním na návštěvu, povídali si oknem. Jídlo, které přivezla, se muselo dezinfikovat a pak nemohla přijet vůbec“.

Chybí mu „kamarádi a škola“.

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Vojta svůj volný čas ovlivnit nemůže. Sděluje že „čas utíká rychle ani si to neuvědomuje“.

O svém čase nemůže rozhodovat, ale „když je doma, tak jo, řekne rodičům, že jde ven“.

Co má vliv na můj volný čas?

Vojtův volný čas ovlivňuje čas strávený na „mobilním telefonu“. Čas tráví na sociálních sítích, telefonováním a hrami, nyní „hodně“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Vojta věří, že se mu „to změní, má to naplánováno. Až mu bude patnáct, bude chodit na brigády, bude si šetřit do osmnácti let, aby měl na nájem, peníze si bude někam dávat, šetřit“. Plánuje vyučit se „kuchařem“.

Změnit by chtěl sebe, chtěl by „zhubnout“, s „chováním je v pohodě“. Uvažuje nad tím, že v zařízení je posilovna, mohl by „oslovit strejdu, jestli by se mnou nešel, také by mohl omezit jídlo“.

Dobrovolnictví si představit zatím nedokáže.

Směřování k volnočasové kompetenci

Vojta uvažuje a přemýšlí, o volnočasových nabídkách ví, ale nevyužívá je. Je momentálně v obtížném období, chybí mu rodinné zázemí, rozkoukává se v novém prostředí. Má sny, které zatím nemůže realizovat.

Jak vnímám svůj čas v době koronavirové?

„Nemohlo se chodit ven, škola byla zkrácená, učení si musel víc hlídat sám, s dopomocí tety.“ Měl více času, více mu to vyhovovalo. „Udělal si školu a pak si šel lehnout.“

Mohu svůj volný čas ovlivnit?

Volný čas „nemůže ovlivnit“. Ani si o něm nemůže rozhodovat sám. Vnímá to v tom, že „se musí na všechno chodit zeptat“.

Kdo má vliv na můj volný čas?

„Teta tady, když mu řekne, co má dělat, poslechne, jde k počítači, k televizi“.

Co má vliv na můj volný čas?

Čas strávený tady, často sleduje YouTube, jak tam vyrábí, podle toho pak vyrábí, poslouchá písničky, sleduje Seznam, různé recepty. Užívá také mobilní telefon, „sociální sítě, píše si s někým, pro dobrou atmosféru, cítí se při tom dobře“. Odhaduje čas „půlhodiny denně, pak u toho usne“.

Chci něco změnit ve volném čase i do budoucna?

Změnu vidí možnou u sebe, rád by změnil „své chování k lepšímu“. Také potřebuje „výuční list“.

Také si myslí, že se mu jeho zájmy a aktivity do budoucna změní, jeho „budoucna“, chtěl by být „samostatný, nepotřebuje k tomu žádnou radu, chodil by se ptát sám, aby se o něj nemusel pořád někdo starat“. „Rád by se stal zahradníkem, má však obavu, že učení na střední škole nezvládne“, nevěří si. Nejde mu „matika i čeština“.

Co se týká dobrovolnictví, nedokáže si nic takového představit, „asi by mu to ani nikdo nedovolil“.

Směřování k volnočasové kompetenci

Vrát'a využívá nabídek, které jsou mu blízké a na „dosah“. Učí se vyhledávat nové věci, porozumět jim. Respektuje zavedený režim, sebe neprosazuje, potřebuje vedení a nastavení pravidel má zvnitřněné.

nějakou neskutečnou koninu a smějeme se tomu“⁴⁴ „chci se bavit dohromady, nemám rád, když jsou ostatní na mobilu“⁴⁵ „chodím ven za kamarády, tady z ulice“⁴⁶ „nejraději si povídám a jsem s kamarády“⁴⁷

S další otázkou „popiš mi, jak by vypadal Tvůj ideální víkend“ se opakovala stejná nebo podobná přání být se svými kamarády, kamarádkami. V rámci touhy být s někým, kdo je mi blízký, s kým je fajn, děti uváděly: „*také bych jela k babičce a dědovi“⁴⁸ „byl bych se svou holkou“⁴⁹*.

Mezi další časté odpovědi patřily aktivity nejrůznějšího druhu. Od sportu, po zábavné nebo odpočinkově relaxační. „*jezdíme na skateboardu“⁵⁰ „jdu ven“⁵¹ „vezmu luk a střelím na zahradě“⁵² „jsem doma v posteli“⁵³ „jsem venku s kámošema a někde se poflakujem“⁵⁴ „kamarádi, zábava, pokecání“⁵⁵ „ráda si zpívám“⁵⁶ „jdu si zahrát softball“⁵⁷ „já tancuji, takže bych nejraději jela na soutěž s tancováním“⁵⁸*

Odpočinek zmiňovaly děti pro mne překvapivě často, zřetelná je potřeba být sám se sebou, urovnávat si myšlenky, přemýšlet, uvolnit se: „*odpočívám, rád si oddechnu“⁵⁹ „nebo odpočívám“⁶⁰ „podle nálady – odpočívát, relaxovat, nepracovat“⁶¹*

Vyvažování aktivit s odpočinkem děti popisovaly v „ideálním víkendu“: „*já teda miluju potápění v moři anebo prostě víkend někde s kamarádama na nějaký chatě nebo tak“⁶² „jeden by bylo horko a byl bych venku, druhý den by přišlo a sledoval bych filmy s kamarády“⁶³ „jeden den zápas s fotbalem, druhý den něco venku dělat s klukama, a taky se pořádně prospat“⁶⁴ „právě teď, softbalový turnaj“⁶⁵ „doma v posteli, jít ven něco dělat a šel bych hrát fotbal, protože si mohu oddechnout a protože jsem s kámošema“⁶⁶ „s mojí holkou na koupališti, hlavní zájem je moje holka, a povalování“⁶⁷ „jel bych na turnaj, chtěl bych dát dobrý výkon, abychom vyhráli a užil bych si to s kamarádama, kdybychom neměli turnaj tak bych šel ven s kamarádama“⁶⁸*

⁴⁴ Jana SD8_14

⁴⁵ Jaroslav SCH9_15

⁴⁶ Adolf KCH8_14

⁴⁷ Jan SCH8_14, Jana SD8_14

⁴⁸ Anita KD7_13

⁴⁹ Jaroslav SCH9_15

⁵⁰ Daniel SCH8_14

⁵¹ Jiří SCH7_13, Daniel SCH8_14

⁵² Adam KCH7_13

⁵³ David SCH9_14

⁵⁴ Jaroslav SCH9_15

⁵⁵ Adolf KCH8_14, Jaroslav SCH9_15

⁵⁶ Dana SD8_13

⁵⁷ Jan SCH8_14, Jiří SCH7_13

⁵⁸ Anita KD7_13

⁵⁹ Daniel SCH8_14, David SCH9_14

⁶⁰ Adam KCH7_13, Daniel SCH8_14

⁶¹ Adam KCH7_13

⁶² Adolf KCH8_14

⁶³ Adam KCH7_13

⁶⁴ David SCH9_14

⁶⁵ Jan SCH8_14, Jiří SCH7_13

⁶⁶ David SCH9_14

⁶⁷ Jaroslav SCH9_15

⁶⁸ Jiří SCH7_13

Děti také uváděly v „ideálním víkendu“ formu úniku: „*můj ideální víkend by musel být takový, že bych si ho potom nepamatovala*“,⁶⁹ „*jet někam na nějakou chalupu, mít tam pořádnou párty u bazénu a druhý den nevědět, kde jsem, něco zažít a pak si to nepamatovat*“,⁷⁰ projevuje se silná touha po flow zážitcích a prožitcích, kterými pravděpodobně chtějí překrýt své aktuální naladění ve své rodině.

Překvapením pro mne bylo sdělení dětí o užívání digitálních médií. Jen některé děti uvedly „*hraju si třeba, na počítači*“,⁷¹ „*dívám se na filmy*“,⁷² „*zapnu počítač, dívám se na YouTube, na Twitch, hraju hry*“,⁷³ většina dětí užívání mediálních technologií vůbec nevedla, doptávala jsem se tedy později, a na otázku „*užíváš elektroniku?*“ děti odpovídaly: „*ano, každý den, je to běžná součást dne*“,⁷⁴ „*ano, je to součást života, je to užitek*“,⁷⁵ „*ano, mobil, počítač, na sociální síť a hry*“,⁷⁶ „*ano, normálně, mobil, na hovory a na hry, všichni to tak mají, tak se to používá*“. ⁷⁷ Ve svém svobodném čase děti raději chodí ven a jsou s kamarády, technické vymoženosti mají stále u sebe, nebo s nimi vyplňují jakousi mezičasovou bublinu. Ve chvílích, kdy s kamarády venku nejsou, stejně jsou s nimi přes sociální síť „*napojeni*“.

Dalším překvapením pro mne jsou aktivity, které děti zmiňovaly jako součást toho, co dělají, když si mohou dělat, co chtějí: „*já teda chodím ve škole na kroužek programování robotů, takže zkouším si pak skládat nějakého robota*“,⁷⁸ „*dělám si věci do školy, když mě baví téma nějakého předmětu*“. ⁷⁹ Do svého volně prožitého času vkládají seberozvojové činnosti, uvědomují si, že chtějí sebe zlepšit.

Zpravidla každý chlapec nebo děvče odpověděli „*dělám si co chci, kdy chci a jak chci*“ na otázku „*prosím zkus vyjádřit, co pro tebe znamená svoboda*“: „*to je pro mne, když jsem s kamarády, jedeme někam pryč na kole, jsem s kamarády a není tam mamka*“,⁸⁰ „*volnost, to je opravdu že si dělám, co chci, nemusím nikoho poslouchat a je to jen na mně, co budu dělat*“,⁸¹ „*žádná práce, žádné aktivity, které Ti někdo řekne, abys udělal a dělat si vše po svém, kdy chceš a co chceš*“,⁸² „*když si můžu sama něco zvolit, že mi v tom nikdo nebrání, nic mi nezatrhne a můžu říct svůj názor, nikdo mě za to nebude soudit*“,⁸³ „*asi ten čas, ve kterým si mohu dělat co chci*“,⁸⁴ „*víceméně, že si můžu dělat co chci*“,⁸⁵ „*neřeším to, teď mi nic nevádí, jsem rád jak to mám*“,⁸⁶ „*je to něco, co máme každý, ale každý si to musíme naplánovat, navrhnout, někdo ji dokáže využít, někdo ne*“. ⁸⁷

⁶⁹ Dana SD8_13

⁷⁰ Jana SD8_14

⁷¹ Adolf KCH8_14, David SCH9_14, Jiří SCH7_13

⁷² Anita KD7_13, Adam KCH7_13, Dana SD8_13

⁷³ Adrian KCH8_14

⁷⁴ Jana SD8_14

⁷⁵ Jan SCH8_14

⁷⁶ Adam KCH7_13, David SCH9_14, Jana SD8_14

⁷⁷ Dana SD8_13

⁷⁸ Adolf KCH8_14

⁷⁹ Adrian KCH8_14

⁸⁰ Jana SD8_14

⁸¹ Jana SD8_14

⁸² David SCH9_14

⁸³ Anita KD7_13

⁸⁴ Adolf KCH8_14

⁸⁵ Adam KCH7_13

⁸⁶ Daniel SCH8_14

⁸⁷ Jaroslav SCH9_15

„dělat, co není náročný, co mě baví a co mám rád“,¹⁰⁰ a také touha po odpočinku a přemýšlení: „dlouho spím, když nemám nařizený budík, třeba i do jedenácti“,¹⁰¹ „když po mě nikdo nic nechce, nemusím doma nic dělat“,¹⁰² „spát co nejdýl“,¹⁰³ „že jsem sama, že s nikým nemusím být, jsem doma, nikdo na mne nemluví“. ¹⁰⁴

Volný čas je pro děti tématem, o kterém se jim dobře mluvilo. Mají jasnou představu o tom, co dělají. Činnosti, aktivity, odpočinek, dělat si chtějí, to všechno obsahuje volný čas pro děti. Dále jsem zjišťovala, co pro děti volný čas není.

Co pro děti volný čas není

Děti zpravidla vymezovaly na tento dotaz aktivity, které je nebaví, činnosti, do kterých jsou nuceny, nebo patří do běžných povinností nastavených rodiči, např. domácí úklid, docházení do kroužku či oddílu, který si samy nevybraly: „učení, školu, kroužky, které mě nebaví“,¹⁰⁵ „volný čas pro mne není, když jsem s rodičema, třeba když jsem s někým, kde být nechci nebo někde, kde být nechci“,¹⁰⁶ „práce“,¹⁰⁷ „škola, učení, domácí práce – na zahradě, to, co mě nebaví“,¹⁰⁸ „učení do školy, úklid a fakt tvrdá práce“,¹⁰⁹ „učení doma, je to povinnost, také uklízení“,¹¹⁰ „softbal také ne, sice ho dělám ve volném čase, ale je to povinnost“,¹¹¹ „doma dělat nějakou povinnost a školu, to je povinnost a není to volný čas“,¹¹² „naplánovaný výlet s rodiči nebo to, co mě nebaví“,¹¹³ „školu, práci doma, úklid, pomáhání“,¹¹⁴ „když dělám práce, které mě nebaví, dělání věcí do školy, které mě nebaví“,¹¹⁵ „práce, škola, učení, domácí práce – to co mě nebaví“,¹¹⁶ „učení, když se musím doma učit, tak to není volno“,¹¹⁷ „hlídání synovce“. ¹¹⁸

Pro jasnější porozumění jsem se doptávala, např. na zmíněné hlídání synovce, pak respondent doplnil, že „když ho hlídám dobrovolně, tak jo, to je můj volný čas“. ¹¹⁹ Také co myslí tím, že školu nezahrnuje do volného času – „učení, když se doma musím učit, tak to není volno, škola je povinnost“,¹²⁰ „povinnost беру to, co se mi nechce“. ¹²¹

Další respondentka také detailněji uvádí aktivitu během ideálního víkendu, zda když je s rodiči, zařadí ji do svého volného času: „podle toho, co by se tam dělalo, kdyby se

¹⁰⁰ Daniel SCH8_14, David SCH9_14

¹⁰¹ Dana SD8_13

¹⁰² Adrian KCH8_14

¹⁰³ Jiří SCH7_13

¹⁰⁴ Dana SD8_13

¹⁰⁵ Adam KCH7_13

¹⁰⁶ Dana SD8_13

¹⁰⁷ David SCH9_14

¹⁰⁸ Jaroslav SCH9_15

¹⁰⁹ Jan SCH8_14

¹¹⁰ Jana SD8_14

¹¹¹ Jana SD8_14

¹¹² Jaroslav SCH9_15

¹¹³ Adam KCH7_13

¹¹⁴ Adolf KCH8_14

¹¹⁵ Adrian KCH8_14

¹¹⁶ Jiří SCH7_13

¹¹⁷ Anita KD7_13

¹¹⁸ David SCH9_14

¹¹⁹ David SCH9_14

¹²⁰ Jaroslav SCH9_15

¹²¹ Jaroslav SCH9_15, Jiří SCH7_13

muselo chodit na túry, které by mě nebavily, tak to není volný čas, ale kdybychom plavali v moři, potápěli se, koupali se a plavali s delfinami, tak to jo, to by byl volný čas“.¹²²

Další popis se týká cest do školy a ze školy. Většina dětí by tyto cesty do svého volného času nezařadila, jeden z respondentů detailněji vysvětloval „nemohu si to najednou rozmyslet a jít jinam“.¹²³ Někteří polemizovali: „tak občas to je volný čas, když třeba jedu s kamarády autobusem do školy, tak to si s nimi můžu povídat“,¹²⁴ „no, spíš cestu ze školy“,¹²⁵ „určitě, jdu cestou s kamarádama“,¹²⁶ „vlastně ano, protože v autobuse spím, je to ještě půlhodinka volného času“.¹²⁷

Kdo a co ovlivňuje volný čas dětí

Obrázek č. 19 Kdo a co ovlivňuje volný čas. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Mohou svůj volný čas děti ovlivnit?

Naprostá většina dětí si myslí, že může svůj volný čas ovlivnit. Jediný nejmladší respondent odpověděl, že ne a další odpověděl, že „jak kdy a jak kde“.¹²⁸ Odpovědi byly jasné a sebevědomé: „je pro mne důležitý, když už volný čas mám, trávím ho s kamarády, snažím se ho hodně využít.“¹²⁹ Propojení školy a svého volného prostoru není úplně jednoduché pro děti uchopit: „můžu si volný čas udělat i z učení, i když to bych asi neměla.“¹³⁰ O tom, jak je možné ovlivnit, jak volný čas využívat pro sebe zmínil jeden z respondentů: „já jsem si podle možnosti volného času vybíral i školu, škola, kterou jsem si vybral, podporuje moje mimoškolní aktivity, hraju softbal a škola mi vyjde vstříc, upřednostňuji sport před učením.“¹³¹

¹²² Dana SD8_13

¹²³ Adolf KCH8_14

¹²⁴ Anita KD7_13

¹²⁵ Daniel SCH8_14

¹²⁶ Jaroslav SCH9_15

¹²⁷ Jiří SCH7_13

¹²⁸ David SCH9_14

¹²⁹ Jana SD8_14, Jaroslav SCH9_15

¹³⁰ Dana SD8_13

¹³¹ Jaroslav SCH9_15

Na další otázku „myslíš si, že někdo má volného času víc?“ byly odpovědi pestré: „můj bratr, neplní si povinnosti“,¹³² „je to na každém, kolik si volného času udělá“,¹³³ „ano, podle mne Ti, kdo nemají žádný sport nebo nějaký koníček, mají strašně volného času, vidím to u kamarádek, chodí denně ven, dělají si, co chtějí a nemají povinnosti“,¹³⁴ „ano, spolužáci, vím, že se často domlouvají a budou spolu něco dělat“,¹³⁵ „ano, někdo má benevolentnější rodiče než já, já jsem jeden z prvních, kdo odcházejí z venku“,¹³⁶ „asi jo, ten kdo se neučí a kašle na školu a také ten, kdo nemá moc zodpovědnosti“,¹³⁷ „možná někdo, kdo má míň úkolů do školy“,¹³⁸ „ten, kdo bude nějaké věci dělat rychleji, aby to měl hotový“,¹³⁹ „asi určitě, když mají míň hodin ve škole nebo když mají do školy něco lehčího, tak mají víc času“.¹⁴⁰

Děti si uvědomují zavedené povinnosti, mezi které patří škola, domácí práce, a také mají návrhy, jak to zlepšit: „bohatší rodiny jsou na tom s volným časem líp, mají služku, nemusí doma děti uklízet a pomáhat, každý týden by někdo přišel a uklidil by nám“.¹⁴¹ Jak to vypadá, když je člověk „pánem svého času“ uvedl Adrian: „když má někdo hodně času, nemá stres, nechvátá“.¹⁴²

Kdo má vliv na volný čas dětí?

Zde mají děti jasno, uvádějí, že vliv mají rodiče, škola, Ti, co za ně mají zodpovědnost: „škola a učení pro školu“,¹⁴³ „já jsem teďkon tady hrál jsem s kamarádama airsoft, protože tady je kousek hřiště, a akorát rodiče to jako nějak nepodporují, takže to je akorát tak asi jediný, co by mi chybělo k tomu“,¹⁴⁴ „rodiče a škola – povinnosti a úkoly, které musím udělat“, „plnit různé úkoly a tak, povinnosti“,¹⁴⁵ „asi mám možnost si to trochu řídit sama, i mamka mě nechává si o tom rozhodovat, třeba u těch kroužků“,¹⁴⁶ „mamka – dává mi seznam prací, uklidit dům a tak“,¹⁴⁷ „rodiče, jestli mohu jít ven nebo ne“,¹⁴⁸ „moji rodiče, ale nejsem stísněný“,¹⁴⁹ „mamka, říká co mám dělat, táta, pomáhám mu v dílně a něco doma“,¹⁵⁰ „moji rodiče, nebo kdo má za mě zodpovědnost, když mám volný čas, ale rodiče řeknou, že mám něco udělat“,¹⁵¹ „učitelé a rodiče mi toho zasahují“,¹⁵² „rodiče, na množství, kolik mám od nich přidělené práce“,¹⁵³ „do hodně velký míry mamka mi dává prostor, ale když ví, že potřebuju do školy zabrat, tak mě nepustí“,¹⁵⁴ „na můj volný čas má vliv, kdy přijdou rodiče domů nebo kdy začíná škola,

¹³² David SCH9_14

¹³³ Adrian KCH8_14

¹³⁴ Jana SD8_14

¹³⁵ Adam KCH7_13

¹³⁶ Jaroslav SCH9_15

¹³⁷ Dana SD8_13

¹³⁸ Daniel SCH8_14

¹³⁹ Adam KCH7_13

¹⁴⁰ Anita KD7_13

¹⁴¹ Adrian KCH8_14

¹⁴² Adrian KCH8_14

¹⁴³ Jan SCH8_14

¹⁴⁴ Adolf KCH8_14

¹⁴⁵ Adolf KCH8_14

¹⁴⁶ Anita KD7_13

¹⁴⁷ Jaroslav SCH9_15

¹⁴⁸ Jana SD8_14, Jiří SCH7_13

¹⁴⁹ Daniel SCH8_14

¹⁵⁰ Adam KCH7_13

¹⁵¹ David SCH9_14

¹⁵² Adolf KCH8_14

¹⁵³ Adrian KCH8_14

¹⁵⁴ Anita KD7_13

kdy musím vstávat, kdy musíme někam jet a něco dělat“¹⁵⁵, „mamka asi hodně, ta mi trochu určuje, co můžu a nemůžu“¹⁵⁶

Také mají vliv kamarádi a jejich volný čas: *„kamarádi mi to vlastně korigují víc než já sám, protože když ven nemůžou, já s tím nic nenadělám“¹⁵⁷* opět je vidět touha po sdílení času s kamarády.

Někteří dokonce upřesňovali, co mohou dělat pro to, aby měli času víc. Mnoho dětí sebekriticky nahlíželo na sebe a navrhovalo možné zlepšení: *„myslím, že když budu dělat některé věci rychleji, abych měl povinnosti splněný, tak mám víc času“¹⁵⁸*, *„když vstanu dřív, tak mám víc času, něco uklidím, udělám povinnosti“¹⁵⁹*, *„hodně prokrastinuju, snažím se naučit efektivně využít volný čas“¹⁶⁰*, *„můžu si ovlivnit, kdybych nebyl lenivý a neulehčoval si práci, tak bych si ji nekazil“¹⁶¹*, *„jít s chutí a rychleji do pracovních věcí, aby mi zbyl čas“¹⁶²*

Co ovlivňuje volný čas dětí?

Nejtypičtěji ovlivňuje děti elektronika, mediální média. Děti jsou si vědomy, kolik času denně tráví u smartphonů a notebooků, přiznávají, že doba strávená na telefonu se jim ukazuje.

Mediální média využívají pro sociální kontakty, pro hry, zábavu, ale i pro vzdělávání, hledání nových informací a také relax, zahánění nudy: *„na notebooku většinou dělám školu a pak se dívám na filmy a seriály, mobilní telefon mám na psaní s kamarádama a tak“¹⁶³*, *„hodně bych toho nemohla dělat bez elektroniky“¹⁶⁴*, *„píšeme si s kamarády, kdy se sejdem, také potom, co se rozejdeme“¹⁶⁵*, *„telefon hodně mi bere čas“¹⁶⁶*, *„rodiče se zlobí, že jsem furt na mobilu, ale já si píšu se svou holkou, nebydlí ve stejné vesnici, čas trávím tím, že si s ní píšu, víc tedy komunikuji, když ona nemá čas, kluci nemají čas, nemám tedy co dělat a tak pak hraju hry“¹⁶⁷*, *„počítač často, využívám jej hlavně ke škole, ale i ke sledování filmů a všeho možného“¹⁶⁸*, *„mobilní telefon na psaní s kamarády, komunikaci s okolím“¹⁶⁹*, *„hraju hry na počítači a sleduju filmy, televizi, tu moc nepoužívám“¹⁷⁰*, *„mobil mám na sociální sítě, mohu si psát s kým chci, počítač mám i na učení, raději bych byl ale venku, kdybych neměl ten telefon jen já, tak to potřebuju, ale kdyby neměl každý, tak vlastně nevím, jak by to bylo“¹⁷¹*, *„denně zapnu počítač, dívám se na YouTube, hraju hry, dělám si věci do školy,*

¹⁵⁵ Dana SD8_13

¹⁵⁶ Anita KD7_13

¹⁵⁷ Jaroslav SCH9_15

¹⁵⁸ Jan SCH8_14

¹⁵⁹ Adrian KCH8_14

¹⁶⁰ Jan SCH8_14

¹⁶¹ Jan SCH8_14

¹⁶² Adrian KCH8_14

¹⁶³ Anita KD7_13, Adam KCH7_13

¹⁶⁴ Anita KD7_13

¹⁶⁵ Jaroslav SCH9_15

¹⁶⁶ Anita KD7_13

¹⁶⁷ Jaroslav SCH9_15

¹⁶⁸ Adolf KCH8_14, Daniel SCH8_14

¹⁶⁹ Anita KD7_13, David SCH9_14

¹⁷⁰ Dana SD8_13, Jana SD8_14

¹⁷¹ Daniel SCH8_14

když mě baví téma nějakého předmětu“,¹⁷² „kukám do mobilu, poslouchám písničky“, „dozvídám se nové věci, učím se jazyky, angličtinu“.¹⁷³

Někteří si uvědomují, že mediální technika je pro rodiče nástroj pro kontrolu: „to musím i sám říct, že někdy s tím mobilem, jo, že mi třeba rodiče, že jsem zase nebyl na mobilu, že mi volali, tak já prostě, já necítím, že bysem měl bejt pořád na tom mobilu, jako, vždyť oni přece taky pořád nebyli za dětství, že by měli furt u sebe mít telefon a bejt na příjmu“.¹⁷⁴

Změna, přání a budoucnost

Obrázek č. 20 Změna, přání, budoucnost. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Děti se o změnách, které by potřebovaly nebo by po nich toužily, samy nezmiňovaly, v průběhu rozhovoru s dětmi jsem průběžně vkládala otázky: „je něco, co bys rád, ale něco ti k tomu chybí?“, „dal by se volný čas pro tebe nějak podpořit?“, „myslíš si, že ti tvé zájmy a aktivity zůstanou do dospělosti?“, „kdyby ses na sebe podíval shora, chtěl bys něco změnit?“ Děti po položení otázky zpravidla chvíli přemýšlely, až jsem měla pocit, že je to samotné nenapadlo, něco si přát, spíše ale mají všeho dost, ničím nestrádají a jsou spokojení: „já bych nic neměnila“,¹⁷⁵ „ne, mám se dobře, jsem spokojený“,¹⁷⁶ „ne, nic“,¹⁷⁷ „asi nic, mám všeho dost“,¹⁷⁸ „už asi ne, všechno šlo, už mě v tom někdo podpořil“,¹⁷⁹ „nic bych neměnil“,¹⁸⁰ „ted’ asi ne, jsem spokojená“.¹⁸¹ Zde uvádím, co přeci jen po chvíli přemýšlení uváděly: „jedině hrát ten hokej“,¹⁸² „já bych chtěla telefon,

¹⁷² Adrian KCH8_14

¹⁷³ Adrian KCH8_14

¹⁷⁴ Adolf KCH8_14

¹⁷⁵ Jana SD8_14

¹⁷⁶ Jiří SCH7_13

¹⁷⁷ Daniel SCH8_14

¹⁷⁸ Adrian KCH8_14

¹⁷⁹ David SCH9_14

¹⁸⁰ Daniel SCH8_14, Jan SCH8_14

¹⁸¹ Anita KD7_13, Dana SD8_13

¹⁸² Jiří SCH7_13

hrozně mi vadí, že mám tlačítkový“¹⁸³ „dřív jsem si přál luk a teď už ho mám“¹⁸⁴ „možná mít motorku a jezdit s kamarády“¹⁸⁵ „mít řidičák a jezdit“¹⁸⁶ „já jsem spokojený, jedině snad to kolo na skokánky, chybí mi dobré kolo a výbava, rád bych jezdil skokánky na kole, je to drahé“¹⁸⁷ „ještě být víc venku“¹⁸⁸ „já bych chtěla mít víc času“¹⁸⁹ „jedině ten čas, chtěl bych radši s klukama mnohem víc času venku“¹⁹⁰ „mít bliž kamarády, kteří bydlí daleko“¹⁹¹ „doufám, že mi mé zájmy vydrží, a také v to doufám, kamarádi jsou pro mne hodně důležití“¹⁹² „kamarádi, aby byli stejní“¹⁹³ „softbal je pro mne koníček, je to můj velký zájem a náplň ve volném čase a chci ho dělat i v dospělosti“¹⁹⁴ „no, mojí mámě vadí, že jsem na počítači, tak bych si přál, aby to míň řešila“¹⁹⁵ „chtěla bych k moři, ale s někým, kdo se tam domluví“¹⁹⁶ „nevím, ale možná bych se chtěla naučit zpívat, teď sice zpívám, ale neumím to“¹⁹⁷

Z uvedených odpovědí se dá vyčíst, že děti nějaké přání mají, od materiálních věcí, přes potřebu času pro své kamarády až po přání vylepšit sebe: *„kdybych mohl, stal bych se extrovertem, neumím moc interagovat s ostatními lidmi, hlavně s vrstevníky“¹⁹⁸ „asi bych chtěl změnit svoji životosprávu, protože to co dělám, není úplně vyhovující, s klukama občas zajdem na pivo a podobně a vše co s klukama děláme ve volném čase není úplně vyhovující“¹⁹⁹ „já jsem někdy občas tak trochu líný a nedokážu se dokopat, abych šel dělat něco do té školy, a pak to dopadá tak, že něco zapomenou odevzdat, a to se samozřejmě nelíbí učitelům, to ne, ani rodičům se to nelíbí, no, tak to bysem rozhodně chtěl změnit anebo na tom aspoň nějak zapracovat“²⁰⁰ „mohla bych se víc věnovat škole, občas to flákám, že mě to tolik nebaví, takže bych se tomu chtěla víc věnovat“²⁰¹ „jít s chutí a rychleji do pracovních věcí, aby mi zbyl čas“²⁰²*

Jedna z posledních věcí, o kterou jsem se zajímala, byl čas, aktivita nebo jakýkoliv charitativně, dobrovolně udělaný čin. Tato otázka některé děti nepřekvapila: *„o tom můžu povídat, protože moje mamka pracuje na charitě a takže voni schánějí různý dobrovolníky, starat se o důchodce, venčit jim psy, zadarmo a abysem se přiznal, tak asi mi bude milejší dělat nějakou aktivitu, která mě baví, než třeba venčit někomu psa, i když je to pro dobrou věc, to rozhodně, ale no třeba tam chodí plno studentů, třeba ze středních škol, aby si to dávali pak do životopisů, to je rozhodně, to je potom, ale třeba vynášet paní 30ti kilovej chemickéj záchod, což jako zrovna teďkon říkala mamka, že nějaká paní po nich chtěla, tak to by se mi asi fakt nechtělo.“²⁰³* Jen některé z dětí rovnou tuto možnost

¹⁸³ Dana SD8_13

¹⁸⁴ Adam KCH7_13

¹⁸⁵ Jana SD8_14

¹⁸⁶ Jana SD8_14

¹⁸⁷ Adrian KCH8_14

¹⁸⁸ Daniel SCH8_14, Jan SCH8_14, Jaroslav SCH9_15

¹⁸⁹ Jana SD8_14

¹⁹⁰ Jaroslav SCH9_15

¹⁹¹ Jana SD8_14

¹⁹² Jana SD8_14

¹⁹³ Adolf KCH8_14

¹⁹⁴ Jana SD8_14, Jaroslav SCH9_15

¹⁹⁵ Adam KCH7_13

¹⁹⁶ Dana SD8_13

¹⁹⁷ Dana SD8_13

¹⁹⁸ Jan SCH8_14

¹⁹⁹ Jaroslav SCH9_15

²⁰⁰ Adolf KCH8_14

²⁰¹ Anita KD7_13

²⁰² Adrian KCH8_14

²⁰³ Adolf KCH8_14

zavrhly, ostatní o tom minimálně polemizovaly: „asi jo, kdyby mi to někdo nabídl“,²⁰⁴ „asi jo, kdybych dostal chuť“,²⁰⁵ „asi ano, ale úplně bych si to nevybral, jedině kdybych neměl co dělat“, „něco trochu bych asi dal“,²⁰⁶ „mě by to nevadilo, ale musel by mě k tomu někdo dokopat, ale někdo jiný, než táta a máma, neděla bych to sama“.²⁰⁷ Také jsou děti, které si uvědomují potřebnost druhých, dělat něco pro dobrou věc, což je zároveň naplňuje: „práci, když mám volno, pomáhám tátovi, například na střeše a tak, je to potřeba, dělám to s tátou a je to fajn“,²⁰⁸ „dovedu si představit, také to dělám, ve škole se snažím společně akce domlouvat a organizovat“,²⁰⁹ „chodím do přírody sázet kytky, stromečky malé, dobrovolně, je to kroužek ve škole základy ekologie“. ²¹⁰

Vnímání volného času dětmi v době koronavirové

Obrázek č. 21 Vnímání doby koronavirové. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Poslední výzkumná otázka se týká změn ve společnosti, které děti zažívaly a stále zažívají.

Měly nebo i znovu mají uzavřené školy, výuka na jaře buď probíhala off-line formou nebo někde i on-line, na podzim už zpravidla on-line. Během rozhovoru jsem se ptala návodnými otázkami, jak tyto změny děti vnímají a prožívají, například otázkami „nyní skončil nouzový stav v ČR, nicméně přetrvávají mimořádná opatření, jak vnímáš tuto situaci?“, „má to pro tebe nějaká omezení?“, „vnímáš nějakou změnu nyní ve svém volném čase?“, „můžeš nyní v této situaci více svůj volný čas ovlivnit?“.

Odpovědi dětí na jaře nebyly odlišné od odpovědí z léta, děti vnímaly obavy z nové nákazy, o které nikdo nic nevěděl, ale tyto obavy už ustupovaly: „ted' už to tak nevnímám, ale na začátku jsem nevěděl, co to je, tak jsem se bál“,²¹¹ „není to tak hrozný, že by se to

²⁰⁴ David SCH9_14

²⁰⁵ Adam KCH7_13

²⁰⁶ Jan SCH8_14

²⁰⁷ Dana SD8_13

²⁰⁸ Jan SCH8_14

²⁰⁹ Jaroslav SCH9_15

²¹⁰ Anita KD7_13

²¹¹ David SCH9_14

nedalo přežít, už obavy nemám“;²¹² „rodiče byli více opatrní“;²¹³ „ted’ už jsem s tím v pohodě, ale předtím mi mamka nedovolovala nikam jezdit, protože se bála, ale ted’ mě už pouští, za kamarády a tak, už je to pro v pohodě“.²¹⁴

Dětem chybí škola, zvláště spolužáci, specifická atmosféra, kterou s vrstevníky sdílejí právě v prostředí školy: *„chybí mi parta ve třídě, ve škole je sranda“;²¹⁵ „vadí mi, že nemůžu do školy, za klukama“;²¹⁶ „začala mi chybět škola, přišlo mi to divný, přece nemám ráda školu, ale strašně mi chybí kamarádky z té školy“²¹⁷, „vadí mi to ohledně těch školních kamarádů“;²¹⁸ „vadí mi, že nemůžu do školy, tam na to učení nejsem sám, ve škole mi to vysvětlí, doma si to musím přečíst a zjistit sám“;²¹⁹ „že se nemůžu vidět s nějakýma kamarádama ze školy, to jedinež, tak, nebo že jsme měli rozpracovanéj projekt ze školy, ktorej nás bavil, akorát najednou nemůžeme na tom pracovat, protože se ani nevidíme a když každej bydlíme v jiným městě nebo na jiný části města, tak je to těžký“.²²⁰*

Dětem přibýly nové starosti, začaly se učit novým specifickým věcem. Práce s e-mailovou poštou, komunikace s vyučujícími přes internet, hlídání si zadávání úkolů přes platformu školy, např. Bakaláři, MS Teams, Whereby, Zoom, Skype. V rodinách dětem pomáhali rodiče k samostatnosti. Na děti byly kladeny nové nároky, se kterými se postupně začaly vyrovnávat: *„vadilo mi učení on-line“;²²¹ „každé ráno jsem si na stránkách školy kontroloval zadání, mamka mi pomáhala“;²²² „protože ono je to ted’ hrozně těžký, když se všichni chtějí domlouvat, třeba přes WhatsApp, i pan učitel mi chtěl napsat i zavolat přes WhatsApp“;²²³ „vůči škole to mám ted’ těžší, navalili nám toho opravdu hodně, z tý školy“;²²⁴ „mamka mi pomáhala, za snahu jsme mohli mít lepší známky, zpočátku mi pomáhala mamka a pak jsem si to dělala sama“;²²⁵ „e-maily jsem posílat uměla, ale třeba jsme dělali i nějaké prezentace a tak“;²²⁶ „měl jsem víc úkolů, než kdybychom chodili do školy“;²²⁷ „doma jsem na to sám, ve škole mi to vysvětlí, tady si to musím přečíst a zjistit sám“;²²⁸ „víc jsem se věnoval individuálnímu vyhledávání učení, například v matematice“;²²⁹ „bylo to pro mne pohodlnější, dělat si tu práci do školy doma, ale co se týká školy a toho, co jsem se naučila, by bylo lepší, abych chodila do školy a slyšela ten výklad“;²³⁰ „děsný, mně to nevyhovuje, někdo to má úplně děsně rád, třeba mám spolužáka a kterému to samozřejmě vyhovuje, protože mu všechny úkoly můžou udělat rodiče a von nemusí dělat nic a najednou je z něj z pětkaře jedničkář, ale mně to přijde teda děsný, že nemáme ani ten sociální kontakt s tím učitelem, a vlastně,*

²¹² Daniel SCH8_14

²¹³ Jaroslav SCH9_15

²¹⁴ Anita KD7_13

²¹⁵ Daniel SCH8_14

²¹⁶ David SCH9_14

²¹⁷ Jana SD8_14

²¹⁸ Jana SD8_14

²¹⁹ Daniel SCH8_14

²²⁰ Adolf KCH8_14

²²¹ Adam KCH7_13

²²² Adam KCH7_13

²²³ Dana SD8_13

²²⁴ Anita KD7_13

²²⁵ Jana SD8_14

²²⁶ Jana SD8_14

²²⁷ Jiří SCH7_13

²²⁸ Daniel SCH8_14

²²⁹ Jan SCH8_14

²³⁰ Jana SD8_14

mně to přijde, že pak ho ani třeba nebereme tak vážně, protože přece jenom je jenom v tom počítači, není tady v místnosti, reálně, jako by byl normálně ve škole“.²³¹

Času u digitálních technologií stráví obrovské množství: „*ted' používám počítač denně, skoro pořád ho mám zapnutý, téměř celý den, kvůli škole i kvůli kamarádům, tak půl na půl, když jsem třeba přišla dřív ze školy, udělala jsem si úkoly, zapnula jsem počítač a koukala na filmy, ted' ho mám zapnutý celý den“²³² „každý den, sedm hodin denně“²³³ „každý den, i o víkendu, šest hodin denně, nemám omezení ze strany rodičů, ale nerad hraju dýl, než o půlnoci“²³⁴ „každý den, tak 4-5 hodin“²³⁵ „ukazuje mi telefon dobu, kdy jsem na mobilu, šest hodin denně“.²³⁶*

Další nároky byly v uspořádání času. Děti měly dle svých úvah času víc, byly za to rády. Dále se učily pracovat s rozvržením času na splnění nároků pro školu, zapojení do rodinných záležitostí, např. pomáhání s domácími pracemi, pomoc sourozencům. Velice si chválily více volného času pro sebe a své kamarády v okolí (ve chvíli, kdy už to bylo možné, ale do škol se ještě nechodilo): „*měl jsem víc úkolů a také víc času zahrát si počítačové hry, protože jsem nemohl ven, měl jsem víc času“²³⁷ „ted'kon rozhodně víc než normálně, kvůli tomu, že jsme doma a musíme se učit takhle, přes internet“²³⁸ „měl jsem mnohem víc času“²³⁹ „já to vnímám jako mega volného času, mohu víc zorganizovat, což mi vyhovuje“²⁴⁰ „já to vnímám jako víc volného času, ale zase mám povinnosti, do kterých se mi vůbec nechce, a říkám si, ted' se musím jít učit, abych si něco udělala a měla na tento týden hotovo, ale pak si stejně udělám zábavu, při učení poslouchám písničky a pak to musím číst znova, protože jsem to nevnímala“²⁴¹ „ano, mám víc času, mohu si volný čas udělat i z učení, i když to bych neměla“²⁴² „prázdniny to úplně nejsou, to je jasné, kdybychom nic nedělali za tu dobu, tak bychom pak museli znova do školy“²⁴³ „je to náročnější v tom, že když se chodí do školy, neučím se jen já, ale všichni a není to jen na mně, mohu si odpočinout a ted' je zase výhoda v tom, že můžu jít ven, když to mám hotový“²⁴⁴ „mám víc času, dřív jsem nemohl ze školy odejít v jednu, přišel jsem nejdřív ve tři, když jsem měl trénink, už jsem nemohl jít ven, ted' si povinnosti mohu udělat dopoledne a mohu víc svůj čas ovlivňovat“²⁴⁵ „novou látku bych chtěl mít ve škole, ale to ostatní doma, kdy na to mám svůj čas, kdy to udělat“²⁴⁶ „mohu si práci rozdělit, jak chci a kdy chci si ji mohu udělat“²⁴⁷ „mě to jako nějak moc neovlivnilo, no, jedině tím, že teda nechodím do školy, ale jinak sice se nevidám třeba s kamarádama ze školy, ale tady je třeba spoustu kamarádů z okolí nebo vídám se prostě s lidma, a já nevím, jenom že nechodím na kroužky“²⁴⁸ „vstávám o něco později, tedy, okolo půl osmý,*

²³¹ Adolf KCH8_14

²³² Dana SD8_13

²³³ Jiří SCH7_13

²³⁴ Jan SCH8_14

²³⁵ Jaroslav SCH9_15

²³⁶ Jana SD8_14

²³⁷ Jiří SCH7_13

²³⁸ Adolf KCH8_14

²³⁹ Adam KCH7_13

²⁴⁰ Jaroslav SCH9_15

²⁴¹ Dana SD8_13

²⁴² Dana SD8_13

²⁴³ Daniel SCH8_14

²⁴⁴ Daniel SCH8_14

²⁴⁵ Daniel SCH8_14

²⁴⁶ David SCH9_14

²⁴⁷ David SCH9_14

²⁴⁸ Adolf KCH8_14

devátý, co bysem normálně do školy asi nevstával, ale jinak asi ne, jenom že jako můžu si během dne, když jsem doma, tak můžu dělat ještě plno jiných věcí než jenom se učit“;²⁴⁹ „já to vnímám jako prázdniny, vstávám dlouho, mám málo učení do školy, to zadané už jsem si všechno udělal“;²⁵⁰ „ale ta škola, ta už mi začíná chybět, protože bych potřebovala nějaký režim zase zpátky, teď to nemám jakoby stanovený, co budu dělat“;²⁵¹ „mám víc času odpoledne, zvládnou si udělat věci do středy a ve čtvrtek a v pátek mám volno“;²⁵² „teď bych si mohla školu dělat víc, víc se jí věnovat a pak bych měla ještě víc volného času, teď si dělám hodně přestávky mezi tím a pak se mi to naválí na dýl“;²⁵³ „měl jsem v karanténě času víc, ale ne o moc“;²⁵⁴ „pro mě to bylo super, měla jsem hodně volného času, protože nám zrušili tréninky“;²⁵⁵ „mamka mi dala seznam prací, uklidit dům a tak, nějaké učení“;²⁵⁶ „volného času jsem měl víc“;²⁵⁷ „měla jsem víc volného času, mnohem, mnohem víc, neměla jsem tolik povinností, sice jsem dělala pořád školu, tu jsem si za dvě hodiny udělala a pak jsem si mohla dělat co chci, protože jsem měla spoustu volného času“;²⁵⁸ „na začátku jsem nemohl nikam chodit, ani za kamarády ven mě rodiče nepouštěli, tak to mě štvalo“;²⁵⁹ „mám mladšího brácha, staral jsem se také o něj“;²⁶⁰ „vadilo mi, že jsme měli víc úkolů, než kdybychom chodili do školy, doma jsem ale jenom dělal úkoly a hrál hry“;²⁶¹ „škola je teď součástí mého volného času, ale ne úplně ta škola, tu školu dám spíš bokem a dělám si, to co chci, co bych dělala ve volném čase a že se neučím a kašlu na to, a pak si říkám ne, měla bych si dělat tu školu“;²⁶² „jsem takhle spokojený, dopoledne se učím a odpoledne jdu ven“;²⁶³ „měla jsem to v pohodě, měli jsme toho hodně do školy, ale stíhala jsem to, tím, že jsem měla celý týden volný“.²⁶⁴

Reflektivně nyní uvažují, co by se mohlo změnit v uspořádání času ve spojení se školou a dlouhým pobytem v ní: „mohly by nám ve škole odpadnout odpoledky“.²⁶⁵

Kamarádi jsou pro děti velice důležití, chyběli jim vrstevníci ze školy, některé děti měly možnost využít pobytu venku s kamarády ze sousedství: „že se nemůžu vidět s nějakýma kamarádama ze školy, ale tady je třeba spoustu kamarádů z okolí“;²⁶⁶ „omezení mám jen v tom, že nemohu jezdit do města za kámošema“;²⁶⁷ „byl sem mrzutější, víc jsem se vztekal, neměl jsem fyzický kontakt s nikým, chyběli mi kamarádi“;²⁶⁸ „pořád jsem chodila s kamarádkami ven, bydlím na vesnici“;²⁶⁹ „změna

²⁴⁹ Adolf KCH8_14

²⁵⁰ Adrian KCH8_14

²⁵¹ Anita KD7_13

²⁵² Anita KD7_13

²⁵³ Anita KD7_13

²⁵⁴ Jan SCH8_14

²⁵⁵ Jana SD8_14

²⁵⁶ Jaroslav SCH9_15

²⁵⁷ David SCH9_14, Jaroslav SCH9_15

²⁵⁸ Jana SD8_14

²⁵⁹ Adam KCH7_13

²⁶⁰ Jaroslav SCH9_15

²⁶¹ Jiří SCH7_13

²⁶² Dana SD8_13

²⁶³ Daniel SCH8_14

²⁶⁴ Jana SD8_14

²⁶⁵ Anita KD7_13

²⁶⁶ Adolf KCH8_14

²⁶⁷ Adrian KCH8_14

²⁶⁸ Jan SCH8_14

²⁶⁹ Jana SD8_14

zatím nic, jen s jedním si chodím zakopat fotbal ven“²⁸⁰ „jsem na pokoji, vezmu si mobil, poslouchám písničky anebo si vyrábím nebo kreslím“²⁸¹ „jsem na pokoji, poslouchám písničky“²⁸² „jdu ven s klukama, jdeme hrát fotbal nebo popovídáme, nebo někam k vodě, co se dá“²⁸³.

Děti v odpovědích nejprve vyjmenovaly to, co dělají, když jsou doma a pak co dělají nyní. Nebo se v odpovědích přání s realitou překrývaly a po doptání je upřesnily. Bylo znát, že kamarádi jsou pro ně ti, které měly dřív, nyní si je teprve hledají, svůj čas tráví podle možností, které mají. Také často uváděly čas strávený u médií: *„hraju si třeba, na počítači“²⁸⁴ „jsem často na mobilu“²⁸⁵ „píšu si s kamarádama“²⁸⁶ „vezmu si mobil a poslouchám písničky“²⁸⁷ „hledám si na internetu zábavu“²⁸⁸ „zapnu počítač nebo televizi a sleduju seriály“²⁸⁹ hledám si na internetu informace, abych se naučil něco nového“²⁹⁰.*

Na další návodnou otázku *„kdybys mohl/a změnit něco na tom, co můžeš dělat, co by to bylo?“* odpovídaly, že by chtěly rodinu i přesto, že věděly, že to nepůjde, pak další návrhy byly osamostatnění nebo alespoň cesta k tomu, anebo odpočinek či aktivita: *„pracovat na pouti, chybí mi k tomu peníze“²⁹¹ „chybí mi výuční list“²⁹² „tady jsou vycházky do šesti hodin, tak to bych změnil“²⁹³ „plavání, ráda plavu“²⁹⁴ „poslouchat písničky a být v klidu“²⁹⁵ „mít čas k přemýšlení nad tím, co chci a jak to chci do toho budoucna, do toho života“²⁹⁶ „chci být jeden den zavřená v pokoji v klidu“²⁹⁷ „chtěl bych jít domů, ale to asi nepůjde, tak alespoň zvýšit kapesné“²⁹⁸ Také v rámci změny uvedené v otázce odpovídaly sebekriticky nebo s přáním: *„chtěla bych změnit kamarády, najít si lepší a ještě bych víc sporovala a také něco, co si do života přeju“²⁹⁹ „mohl bych změnit svoje chování“³⁰⁰.**

Dalším překvapením pro mne jsou aktivity, které děti zmiňovaly jako součást toho, co dělají, když si mohou dělat, co chtějí. Zařadily: *„pomáhám v kuchyni, umývám nádobí, dělám tím radost“³⁰¹* Do svého volně prožitého času vkládají pomáhající činnosti, uvědomují si, že chtějí napomáhat dobrým vztahům ve svém okolí.

Další otázkou *„popiš mi, jak by vypadal Tvůj ideální víkend“* se opakovaly stejná nebo podobná přání jako být se svou rodinou nebo se svými kamarády, něco pěkného

280 Vojta ZCH7_14

281 Vráťa ZCH8_15

282 Věra ZD9_16

283 Viktor ZCH9_15

284 Vlád'a ZCH9_16

285 Věra ZD9_16

286 Věra ZD9_16

287 Vráťa ZCH8_15

288 Vráťa ZCH8_15

289 Vojta ZCH7_14

290 Vráťa ZCH8_15

291 Vlád'a ZCH9_16

292 Vráťa ZCH8_15

293 Viktor ZCH9_15

294 Věra ZD9_16

295 Věra ZD9_16

296 Věra ZD9_16

297 Věra ZD9_16

298 Vojta ZCH7_14

299 Věra ZD9_16

300 Vráťa ZCH8_15

301 Vlád'a ZCH9_16

fotbal a pomáhat s něčím“³⁰⁹ „asi celý den tady, už když vstanu, tak je ten den volný, tady je přesné časové rozvržení, od kolika do kolika se co dělá a tak“³¹⁰ „volný čas je, když se nudím, tak pak něco jen tak dělám, buď jsem na mobilu nebo když ho mám vybitý, tak se koukám s bráchou na mobil, hrajeme střílečky nebo na televizi nebo chodím po našich skupinkách nebo pořád dokola brouzdám po mojí skupince, sednu na kuchyň a tam chvíli sedím a pak zase jdu sem, a když jsem venku, tak tam se dá nejvíc využít volný čas, třeba jako dnes jsme šli“³¹¹ „do volného času bych zařadil rodinu, s tou bych chtěl být a kamarády, ty postrádám“.³¹² Svůj volný čas zpravidla spojují se svou původní rodinou.

Volný čas po vysvětlení jako popis volna děti uvedly: „chodím na hasičský kroužek“³¹³ „jdu ven, vezmu si míč a jdu si zakopat“.³¹⁴

Co pro děti volný čas není?

Některým dětem jsem tuto otázku položila, některým dětem, abych je nemátla, jsem otázku nepoložila: „volno a volný čas není úklid a učení do školy“³¹⁵ „škola“³¹⁶ „třeba když mi píšou kamarádi, třeba přes Facebook a chtějí volat, tak mi nepřijde, že je to moc volný, chtějí vysílat, natáčet, tak to mi vadí“.³¹⁷

Kdo a co ovlivňuje volný čas dětí

Obrázek č. 24 Kdo a co ovlivňuje volný čas 2. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Děti si myslí, že svůj volný čas ovlivnit nemohou: „ne, když jsem doma, tak jo, řeknu rodičům, že jdu ven“.³¹⁸

³⁰⁹ Vláďa ZCH9_16

³¹⁰ Viktor ZCH9_15

³¹¹ Vojta ZCH7_14

³¹² Vojta ZCH7_14

³¹³ Vláďa ZCH9_16

³¹⁴ Vojta ZCH7_14

³¹⁵ Vráťa ZCH8_15

³¹⁶ Vojta ZCH7_14

³¹⁷ Věra ZD9_16

³¹⁸ Vojta ZCH7_14

úkolů jsme měli hodně, učení mi zůstalo ve škole“;³³⁸ „zavřeli školu a já to neměl u sebe, pak jsem to doháněl“.³³⁹

Omezení pro děti znamenalo i komplikace s návštěvami: *„za rodinou jsem nemohl, ne z mé strany, ale mamka nemohla za mnou, mamka musela za mnou vlakem, nemohlo se na návštěvy, povídali jsme si oknem, jídlo, co přivezla, se muselo dezinfikovat a pak vůbec nemohla přijet“.³⁴⁰*

Jediná opravdová brzda v rozvoji dětí by mohla být rezignace. Ve výpovědích těchto dětí takové nebezpečí nevidím. Nuda, velký čas strávený u mediální techniky a nemožnost přirozeného rodinného prostředí jsou typické atributy. Nabyla jsem dojmu, že děti se cítí v jakémsi vakuu, v mezidobí, které nějak musí vydržet, i přesto, že si nikdo nestěžoval, a o svých vychovatelích mluvily v kladném hodnocení, nebo neutrálně. Spíše pochopily, že je potřeba se začlenit do pravidel a vyčkávají na dobu, kdy budou samostatné a budou „svými pány“. Moc jim přeji, aby jim jejich cesta a životní cíle vyšly. Na překonávání překážek v životě budou potřebovat neuvěřitelnou sílu vůle a pro tu potřebují vytvořit prostor vlastního svobodného bytí, ve své mysli a také ve svém životě.

4.8 Shrnutí výsledků, diskuse

4.8.1 Svoboda a volný čas

Jak se jeví tyto dva termíny na základě výpovědí dětí? Lze odlišit dvě škály. Jednu pro „cítím se svobodný“ a jednu pro „mám určený čas na volno“. Volný čas děti vnímají jako součást svobody ve smyslu svých svobodných rozhodnutí, zařazují do něj aktivity, které mají rády a které chtějí dělat, včetně odpočinku a zábavy. Svobodu vnímají jako svůj vnitřní prostor pro své rozhodnutí, myšlenky, pocity. Svoboda je mnohem hlubší. Nedefinovatelnější a silnější. Dětem, které mnohem častěji přemýšlejí nad svým životem, nad svými cíli, snaží se porozumět svým citům, náladám a také okolí, které je obklopuje, jim lépe půjde svůj život uchopit. Svoboda je pro ně vnitřním prostorem intimity, ale i starost o potřeby toho druhého, vztah pak funguje jako nejdůležitější spojnice. Často se termín svobody a volného času překrýval, děti zahrnují prostor svobody s volnem a volným časem zároveň a tolik jej neodlišují, tak jako jsem zvyklá u své generace. Do svého svobodného prostoru, dovolím si to tak nazvat, chtějí zahrnout osoby, které mají rády, je jim s nimi dobře a kolem nich se chtějí pohybovat, povídat si s nimi, něco s nimi tvořit, sdílet své pocity, prožívat třeba zajímavé cesty.

Kamarádi neboli vrstevníci jsou ve výběru jak a s kým trávit volný čas a prostor nejdůležitější. Naplňují tím tak své přirozené a vývojové potřeby.

Děti jsou ve svém volném čase spokojené, uvědomují si, kolik času mají a ví, jak s ním naložit. Moc jim toho nechybí.

Děti za volný čas nepovažují povinnosti, školu a domácí práce. Pokud je nějaká záležitost, která je baví a kterou si samy vybraly, zařazují ji za svůj zájem a považují ji za svůj volný čas. Většina dětí si myslí, že svůj volný čas ovlivnit mohou. Přiznávají, že jejich volný čas ovlivňují rodiče, do určité míry je učí plnit si své povinnosti do školy, pomáhat doma s domácími pracemi a také organizováním volnočasových aktivit, kroužků

³³⁸ Viktor ZCH9_15

³³⁹ Vojta ZCH7_14

³⁴⁰ Vojta ZCH7_14

a rodinných akcí. Důležité je také rozhodnutí o svobodném navštěvování kroužků. Pokud si její dítě samo vybere, zahrne jej do svého volnočasového prostoru, pokud je to výběr rodičů, považuje ho dítě za povinnost a do svého volného času ho nezahrnuje. Další vliv má škola – ať už časem, který v ní děti stráví docházkou, tak přípravou úkolů pro školu doma.

Digitální média děti vnímají jako běžnou součást svého života, při introspekci v časovém pohledu na volný čas a své volno si uvědomují, kolik času stráví u techniky. Často je důvodem spojení s kamarády, které odpovídá potřebě sdílení a komunikace s vrstevníky. Důvodem je i potřeba hry, kdy na druhé straně je „virtuální“ kamarád. Také je čas s mediální technikou určitou „vatou, výplní“, kdy zaplní časový prostor jako jakousi náhražku toho, co by dělaly děti raději: „*když kluci nemají čas, nemám tedy co dělat a pak hraju hry*“.³⁴¹ Prioritní je „chytrý“ mobilní telefon, který je běžnou součástí výbavy dětí, nazvala bych ho dalším orgánem. Hojně děti využívají také počítač, ať už k hrám, práci pro školu, různé internetové vyhledávání nebo ke sledování filmů a seriálů. Televizní přístroje jsou dětmi využívány méně.

Úniková přání

Ve výpovědích některých dětí o jejich přání, jak strávit volný čas se objevovaly postoje rezignační, nebo fantazijně obranné: „*když jsem doma sama, chodím často na záchod ani nevím proč, a když jsem sama a můžu si dělat, co chci, tak nejím*“³⁴² Touha po silném zážitku, nic si nepamatovat: „*můj ideální víkend by musel být takový, že bych si ho potom nepamatovala*“³⁴³ „*jet někam na nějakou chalupu, mít tam pořádnou párty a druhý den nevědět, kde jsem, něco zažít a pak si to nepamatovat*“.³⁴⁴

Dle Vágnerové je úniková reakce způsob, jak se vypořádat s obtížnou nebo ohrožující situací. Nedovede ji vyřešit jinak, způsob pro vyrovnání je únik nebo změna postoje k takové situaci, hledání opory, rezignace nebo uspokojení. Jednotlivé druhy obrany se liší rozsahem zkreslení skutečnosti a způsobem, jakým s ní člověk naloží, jaký k ní zaujme postoj. Takové obranné reakce fungují zpravidla neuvědoměle. Jednotlivé zátěžové situace mohou mít různě vnímaný subjektivní význam, některé jedinec zvládne, některé přispívají k dalším obtížím. Na zátěžové situace jedinec reaguje obrannými reakcemi, jakými jsou útěk, únik, případně útok. Jednou z funkcí obrany je fantazie, která pomáhá nahradit nesnesitelné zážitky, které jsou uspokojující i přesto, že nejsou reálné. Cílem obranných reakcí je obnovení psychické pohody a rovnováhy.³⁴⁵

V období staršího školního věku dítěte je jedinec na úrovni formálních logických operací, to znamená, že uvažuje v rámci možnosti, která se nestala realitou, ale nelze ji vyloučit a tím způsobem uvažuje i o sobě. Vývojový posun v myšlení se projevuje ve větší kritičnosti a sebekritičnosti. Postupně dochází k odpoutání od rodiny, dochází k přesunu zájmu na vrstevnickou skupinu.

Do budoucna si děti přejí z mého pohledu materiálně drobné věci, rozhodně to nejsou nereálné věci. Směrem k hodnotovému směřování vidí zlepšení u sebe, někteří dokonce rozumějí pomoci jiným, nezdráhají se charitativní či jiné závazky nabízet. Vzhledem

³⁴¹ Jaroslav SCH9_15

³⁴² Dana SD8_13

³⁴³ Dana SD8_13

³⁴⁴ Jana SD8_14

³⁴⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, s. 37–40.

k věku a silnému dostatku, kterého je jim dopřáno, to vidím jako dobrý start k dospělosti a hodnotnému budoucímu volnému času.

4.8.2 Pohled na směřování dětí k volnočasové kompetenci

Všechny děti znají možnosti, které mohou využívat ve svém volném čase. Orientují se v nabídkách, vybírají si na základě možností rodiny, jsou rodiči motivováni a směřováni. Na základě svých prožitků u aktivit, které uskutečňují, vyhodnocují, zda chtějí pokračovat, nebo změnit svůj záměr. Učí se vyslovit svůj názor a uplatnit svou vůli. Někteří jsou teprve na této cestě, někteří se již prosazují. Své potřeby zpravidla dokáží popsat a odhalit motivy, které je sebeurčují k jednání a rozhodnutí k určitým aktivitám či přáním. O svých budoucích vizích začínají přemýšlet. Děti si uvědomují pohodu, klid a relaxaci, jimiž vyvažují aktivity. Rády jsou účastny rozhodování o svých aktivitách a možnostech trávení svého volného času. Odolávat tlakům skupiny vrstevníků, digitálním médiím zatím nedokáží. K té nejvyšší metě v podobě uchopení a osvojení nebo lépe řečeno využití volného času dětmi ke změně postojů, vnímání svého jednání potřebují podporovat a pomáhat.

Odlisné vnímání jsem zachytila u dětí umístěných v **ústavní péči**. Tyto děti jsou ovlivněny prostředím, ve kterém se pohybují. Potřebné hledání vlastní identity, vývojově odpovídající věku, je pro tyto děti je mnohem obtížnější, jsou jim kladeny větší překážky, které si možná ani neuvědomují. Děti umístěné v ústavním zařízení o volnočasových možnostech ví, zpravidla je ale nevyužívají. Důvodů je patrně víc. Po zážitcích touží, přemýšlí silně o své budoucnosti a osamostatnění. Nedokáží vyhodnotit, jak by byly individuálně schopné odolávat tlakům skupiny, či zájmům ostatních.

Velký význam pro děti v ústavní péči má sociální a emoční zázemí, podpora blízkých lidí. Vztahy s vrstevníky jsou ohroženy změnou potřeb, hodnot, rozdílností postojů ke světu. Člověk v ohrožení se může stát pouhým pasivním příjemcem informací o věcech, jež ho sice dříve zajímaly, ale nyní ztrácí na významu. Jeho možnosti a zájmy se změnily, mnohá přátelství vyhasla z důvodu aktuální změny pobytu a nemožnosti setkávání a vzájemného sdílení. Také přišly nové obtíže a situace, se kterými se musí vyrovnat. Jsou postaveni do závislosti na druhých – kvůli věku a finančnímu nezajištění.³⁴⁶

Dítě v období staršího školního věku rozvíjí svou identitu, hledá její uspokojivý obsah. K dosažení výš zmíněného potřebuje osamostatnění se z původních vazeb. V této době se může snadno dostat do situace, kdy se cítí bezradný, neschopný najít smysl své existence. Často je to důsledek neuspokojivých mezilidských vztahů.³⁴⁷

Život v institucionálním zařízení vychovává děti především k adaptaci na podmínky a styl života tohoto zařízení. Není důležitá individualita, dítě nemá pro nikoho osobní význam. Svoboda rozhodování není podporována, většina pravidel, věcí, je předem určena a na vlastní volbě nezávisí. Výchova je v institucionálním zařízení více tlakem na submisi a na konformitu než na samostatnost a individualitu.³⁴⁸

³⁴⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*, s. 117.

³⁴⁷ Tamtéž, s. 250.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 329–330.

Pobyt dětí a mládeže v ústavním zařízení upravuje zákon,³⁴⁹ který vymezuje nejen druhy zařízení a jakým dětem je péče určena, ale také přehled práv a povinností dětí, a dále pracovníků zařízení a samotných rodičů. Podrobněji je vymezena ve vnitřním řádu zařízení.

V tomto zákoně je konstatováno, že můžou být těmto dětem hrazeny i potřeby pro volný čas, popř. rekreaci a oddechovou činnost. Organizace zájmových činností je vymezena ve vnitřním řádu zařízení a stejně tak i organizace dne, ale také prevence rizik pracovních a sportovních činností.

V organizaci dne slovo volný čas není, pouze v odpoledních hodinách je zde vymezeno plánovaná odpolední činnost, osobní volno, příprava na vyučování. Po přečtení materiálů, které jsou dostupné na internetových stránkách zařízení, v němž jsem dělala rozhovory s dětmi, je mi již jasné, proč děti v zařízení volný čas nevnímají jako volný. Děti v zařízení mají přesně zorganizovaný čas a záleží pouze na kmenovém vychovateli, jak ten čas dětem zorganizuje a jak ho s nimi prožívá. Je velkou, možná zásadní otázkou, zda takový systém není překonaný a není na čase změnit nejen organizaci dne, ale hlavně přístup všech pracovníků zařízení, a zapojit více dětí a mládež do plánování a organizace.

Je zřejmé, že vychovatelé nepočítají s větším nasazením a participací dětí na programu, plánování ani s budoucí kompetencí umět zacházet s volným časem. Budiž dětem přáno mít do budoucna nápomocné vychovatele, kteří je mohou na cestě k hodnotnému prožívání pomalu navést.

Prioritní je pro děti v ústavních zařízeních vytvoření pevné a bezpečné vazby. Vychovatelé, kteří jsou dobrými vzory a pomáhají dětem vytvořit rodinné prostředí, sdílejí navzájem své pocity a jsou jim pomocníky v řešení jejich aktuálních obtíží.

4.8.3 Koronavirové období

Nová doba koronavirová je novým obdobím v životě současných dětí. Děti po prvotních obavách, které jak v rodinách, tak i v celé společnosti byly přítomné, se zaklimatizovaly a svůj čas nově uchopovaly. Času kvůli uzavřeným školám mají více. Chyběli (nebo i stále chybí, neboť tato doba ještě neskončila) jim kamarádi, a také každodenní školní setkávání. Zažívají změnu v nastavení rytmů. Učí se novému uspořádání času i činností. Některé věci jsou pro ně nové. Komunikovat s vyučujícími on-line či off-line, hlídat si úkoly a umět si poradit „na dálku“. Využívat platformy dálkových přístupů. Pracovat s časem s ohledem na termíny, plánovat. Více se děti začaly zapojovat do domácích činností. Otázkou je, jak to dopadne s časem stráveným u digitálních médií.

³⁴⁹ Zákon č. 109/2002 Sb. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů* [online].

Závěr

Cílem práce bylo analyzovat obsah pojmu volného času u dětí staršího školního věku, jakým způsobem děti vnímají a prožívají volný čas, zda směřují k volnočasové kompetenci a také zda změny ve společnosti z důvodu koronavirové pandemie ovlivnily prožívání volného času dětí. V rámci toho se výzkum soustředil na chápání pojmu volného času samotnými dětmi, na pojmenování toho, co pro děti volný čas není, zda jej mají dostatek a jak se změnil volný čas v koronavirové době. Uvedeny dětmi jsou přání a ochota k možnému budoucímu dobrovolnému pomáhání či přijetí závazku, aktivity, jimž se děti ve volném čase věnují, a také, čím a kým je volný čas dětí utvářen.

Na základě provedeného výzkumu jsem dospěla k následujícím tezím. Volný čas je podle dětí staršího školního věku, kteří se účastnili výzkumu, časem, který není organizovaný a v němž má dítě možnost zvolit si činnosti podle svého vlastního aktuálního rozhodnutí. Děti do oblasti volného času nezahrnují povinnosti, učení ve smyslu docházení do školy i domácí přípravy na výuku, pomoc v domácnosti, ale ani návštěvu zájmových kroužků. Výjimku zahrnují kroužky, které si děti samy vybraly a ochotně je navštěvují. Ostatní zájmové kroužky navštěvují děti rády, vnímají velký časový prostor, který daná aktivita zabírá. Pokud se jedná o oblíbenou, volnočasovou aktivitu, nevyhovuje jim velká časová náročnost. Děti uvádějí, že jsou spokojené, volného času mají více méně dostatek. Dětské vymezení volného času odbornou definicí, podle níž je volný čas „časem, který není vymezen ani obsahově ani časově“³⁵⁰ se tedy jedná o čas, který není přesně časově vymezen, ani není konkrétně určeno, jaké aktivitě se má dítě věnovat. Dětský pohled na volný čas ovšem klade důraz na aktuální možnost volby volnočasové aktivity, kterou odborná definice volného času explicitně nezahrnuje. Z toho pak vycházejí některé odborné úvahy o volném čase dětí, které přiřkládají velký význam organizovaným volnočasovým aktivitám. Uvažování o zájmových kroužcích jako o volnočasové aktivitě není v souladu s dětským pohledem na volný čas. Hlavním rysem vnímání volného času dětmi je právě svoboda.

Jednou z významných oblastí volného času dětí je hra. Jedná se o hry s kamarády a hry počítačové. Spolu s vrstevníky a nejčastěji venku v prostředí dětského hřiště hrají děti hry nebo jsou spolu a sdílejí svůj společný čas. Hry s kamarády odpovídají dětským potřebám, které fungují jako prostředek organizace času dětské skupiny, což odpovídá vývojovým potřebám dětí tohoto věku.

Představa dětí o volném čase je v podobě svobodných rozhodnutí a moci si rozhodnout o svém čase podle svého. Děti staršího školního věku vyhledávají kamarády, vrstevnická skupina hraje důležitou roli. V tomto období roste význam vrstevníků a klesá rodičovský vliv. Nalézt identitu znamená pro dospívajícího jedince poznat sám sebe, rozumět svým citům, vědět, kam patří, kam směřuje, čemu doopravdy věří a v čem je smysl jeho života.

Svět her v on-line prostředí a přístup k mediálním technologiím je pro děti běžnou součástí volného času. Děti si uvědomují, že ve velké míře určuje množství volného času

³⁵⁰ DUFFKOVÁ, J.; URBAN L.; DUBSKÝ J. *Sociologie životního stylu*, s. 144.

školní docházka a náplň volného času počet množství kroužků a možnosti moderních technologií. Nejoblíbenější aktivitou mezi dětmi však stále zůstává trávení volného času venku s kamarády. Další z faktorů ovlivňujících volný čas dítěte, škola, slouží z hlediska volného času dětem jako zprostředkovatel kontaktů s vrstevníky, s nimiž dítě často tráví svůj volný čas. Právě v období koronavirové epidemie děti zmiňují, že škola jim chybí nejen z důvodu učení s osobní účastí, ale také, že jim chybí spolužáci. Koronavirová epidemie způsobila změny vnímání času u dětí, mají ho víc. Je to příležitost naučit se s časem hospodařit, zodpovídat za úkoly a také se učit novým dovednostem, komunikovat s vyučujícími na dálku a hlídat si úkoly i nové učivo. Významným činitelem podílejícím se na utváření volného času dítěte je rodina. Děti nerozlišují volno od termínu volný čas, do svého časového prostoru vymezeného pojmem volno nebo volný čas zahrnují svobodnou vůli anebo aktivity zadané rodiči, pokud je dělají rády, anebo si je samy vybraly. V tomto ohledu mohu zhodnotit, že děti vyrůstají v podmínkách příznivých pro jejich budoucí hodnotné využívání volného času. Většina dětí umí zhodnotit své záliby a motivaci k nim, kroky, které vedou k požadovaným cílům. Některé jsou na této cestě. Bohužel oproti dětem vyrůstajícím ve svých rodinách, děti, které vyrůstají v ústavním zařízení, těchto kroků nedosahují. Jsou si vědomi omezení, které kvůli nastaveným pravidlům a režimu mají, a respektují je.

Děti je dobré vést k tomu, že smysluplné využití volného času vede ke zdravému způsobu života, který je předpokladem pro prevenci toho nesprávného. To vše je nesporně věc dlouhodobého jednání, zejména pro prevenci, rodiny, školy a pro všechny, kteří jsou s dětmi v každodenním kontaktu. Děti ve starším školním věku si utváří o volném čase představy, na nichž staví vlastní autonomní rozhodování. V tomto věku poznávají to, co je baví, naplňuje je, čemu se chtějí a nechtějí ve svém volném čase věnovat. To vše je třeba u dětí respektovat a správným způsobem podporovat.

Snahou této diplomové práce je přinést informace a poznatky, týkající se volného času dětí. Údaje shromážděné v této práci umožňují lepší náhled do nastíněné problematiky a slouží také jako inspirace pro další rozvíjení a vzdělávání se v oblasti pedagogiky a psychologie. Z předložených zjištění mohou čerpat nejen rodiče, pedagogové a další pracovníci z oblasti volného času.

Hlavním doporučením je mít na paměti, že naučit se nakládat s volným časem hraje v našich životech významnou roli.

Doporučení pro vychovatele, pedagogy i rodiče je pěstování správného postoje k volnému času, zamýšlení se společně nad takovými volnočasovými aktivitami společně s dětmi. Vybírat aktivity a činnosti, které jim jdou, naplňují je a rozvíjí jejich osobnost. Zda směřuje k uspokojení svému a vlastní seberealizaci, zda mu pomůže zastavení se, přemítání, přemýšlení. Pedagogové, vychovatelé i rodiče by měli pomáhat sdílením k sebereflexi a vyjadřovat zájem o dítě na jeho cestě k uvědomování si svých potřeb a cílů.

Seznam použitých zdrojů

- COHEN-GEWERC; E.; STEBBINS, R. *Serious leisure and individuality*. McGill-Queen's University Press, 2013. ISBN 978-0-7735-4128-3.
- DUFFKOVÁ, J.; URBAN L.; DUBSKÝ J. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-123-6.
- DUMAZEIDIER, J. *Vers une civilisation du loisir?* In KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HOFBAUER, B.; KAPLÁNEK, M. *Kapitoly z pedagogiky volného času: soubor pojednání o volném čase a jeho výchovném zhodnocování*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7394-240-3.
- HORNBY, A., S. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. 3. Ed., 10. impr. Oxford: Oxford University Press, 1994. ISBN 0194311678.
- KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti – čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.
- KAPLÁNEK, M. *Volnočasová kompetence – cíl profesního úsilí pedagogů volného času*. České Budějovice, 2020. Nепublikovaný rukopis.
- KNOTOVÁ, D. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.
- KRAUS, B. *Sociální aspekty výchovy*. 2. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-7041-135-X.
- KRAUS, B. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-125-1.
- MACEK, P.; BERANOVÁ, E. Teorie adolescence. In MATOUŠEK, O. et al. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
- NAHRSTEDT, W. *Freizeitpädagogik*. In KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti – čas výchovy: pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.
- OPASCHOWSKI, H. *Pädagogik der Freizeit*. In KAPLÁNEK, M. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1250-8.
- REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015. ISBN 978-80-7335-393-3.

ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĎOVÁ K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VEBLEN, T. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 1999. ISBN 80-85850-71-0. Z anglického originálu přeložila Jana Ogrocká. [The theory of the leisure class.]

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

Internetové zdroje

MZ ČR. *Complex Reporting of the COVID-19 Epidemic in the Czech Republic: Use of an Interactive Web-Based App in Practice*. Národní zdravotnický informační systém, Krajské hygienické stanice, Ministerstvo zdravotnictví ČR [online]. [Cit. 26. 3. 2021]. Dostupné na WWW: <<https://www.jmir.org/2020/5/e19367/>>.

VERBI Software GmbH, Licence síťového oprávnění pro jednoho uživatele [online]. [Cit. 28. 2. 2021]. Dostupné na WWW: <[MAXQDA 2020 New Features / Jump Start Your Research Journey](#)>.

VERBI, MAXQDA, software [online]. [Cit. 28. 2. 2021]. Dostupné na WWW: <https://www.maxqda.com/?s=word+clouds&post_type=page>.

Zákony

Zákon č. 109/2002 Sb. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů* [online]. In: Sběrka zákonů České republiky. 2002, částka 48, s. 2978–2992. [Cit. 26. 3. 2021]. Dostupný také na WWW: <<https://psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=109&r=2002>>.

Seznam použitých zkratk

AV ČR	– Akademie věd České republiky
č.	– číslo
ČR	– Česká republika
Doc.	– docent
TAČR	– Technologická agentura České republiky, poskytující dotace na výzkum, experimentální vývoj a inovace
iPad	– počítačový tablet od firmy Apple. Jedná se o přenosný počítač s dotykovou obrazovkou.
MZ ČR	– Ministerstvo zdravotnictví České republiky
MS Teams	– Microsoft Teams, komunikační platforma
Sms	– Služba krátkých textových zpráv (z anglického Short message service)
Tj.	– to je, to jest

Seznam obrázků

- Obrázek č. 1 Adam KCH7_13. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 2 Adolf KCH8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 3 Adrian KCH8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 4 Anita KD7_13. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 5 Dana SD8_13. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 6 Daniel SCH8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 7 David SCH9_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 8 Jan SCH8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 9 Jana SD8_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 10 Jaroslav SCH9_15. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 11 Jiří SCH7_13. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 12 Věra ZD9_16. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 13 Viktor ZCH9_15. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 14 Vláďa ZCH9_16. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 15 Vojta ZCH7_14. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 16 Vráťa ZCH8_15. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 17 Volnost, svoboda. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 18 Volný čas. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 19 Kdo a co ovlivňuje volný čas. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 20 Změna, přání, budoucnost. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 21 Vnímání doby koronavirové. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 22 Volnost, svoboda 2. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 23 Volný čas 2. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 24 Kdo a co ovlivňuje volný čas 2. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 25 Změna, přání, budoucnost 2. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.
- Obrázek č. 26 Vnímání doby koronavirové 2. Zdroj: Software MAXQDA 2020, vlastní zpracování.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Směřování k volnočasové kompetenci. Zdroj: vlastní výzkum.

Tabulka č. 2 Výzkumný vzorek – seznam respondentů. Zdroj: vlastní výzkum.

Seznam příloh

Příloha č. I Ukázka transkripce rozhovoru: Adolf

Příloha č. II Ukázka dílčího procesu analýzy dat: kódování v MAXQDA 2020

Příloha č. III Ukázka dílčího procesu: matice kódů v programu MAXQDA 2020

Příloha č. I Ukázka z transkripce rozhovoru

Adolf

Co děláš, když můžeš dělat co chceš?

Tak to je plno věcí, buď když jsem venku tak třeba můžu jít za kamarádama, tady z ulice. Nebo když je ošklivě, tak doma, no tak třeba já teda chodím ve škole na kroužek programování robotů, takže zkouším si pak skládat nějakého robota anebo hraju nějaký hry na počítači.

Kdybys mohl něco změnit na tom, co můžeš dělat, co by to bylo?

Já nevím, asi nic.

Je něco, co bys rád dělal a děla bys to rád, ale něco Ti k tomu chybí?

Já jsem teďkon tady hrál jsem s kamarádama airsoft, protože tady je kousek hřiště, a akorát rodiče to jako nějak nepodporujou. Takže to je akorát tak asi jediný, co by mi chybělo k tomu, podpora rodičů.

Představ si, že máš před sebou svůj ideální víkend? Můžeš mi popsat, jak by vypadal?

Válení se u moře, asi tak nějak no.

Úplně prostě jako že ležíš, a co je na tom to co Tě nejvíc láká?

Nebo buď já teda miluju potápění v moři anebo prostě víkend někde s kamarádama na nějaký chatě nebo tak.

A co Tě na tom láká nejvíc, kvůli čemu bys tam šel, jel nebo?

Buď jako to moře jako nějaký vyrelaxování anebo s těma kamarádama kvůli zábavě a tak, pokecáme, prohodíme pár slov.

Jako sdílení nějakých zážitků, myšlenek?

Jo.

Čas, když se řekne, co si o tom myslíš?

Asi, no že nikdy není dost času, musí se chvátat vždycky, a kolikrát si nemůžu dělat to co chci kvůli nějakému časovému střetu nějakých jiných činností.

Aha a když se řekne volný čas, tak co to pro Tebe znamená? Vidíš tam nějaký rozdíl za sebe?

Jo, že ve volném čase si mohu v podstatě dělat co chci, bez nějakého omezení.

A co bys do svého volného času nezařadil?

Školu, rozhodně školu no, asi tak, nebo uklízení třeba, doma.

Nějaký domácí práce?

Noo.

A zařadil bys tam cestu ze školy a do školy?

Asi ne. Nemohu si to najednou rozmyslet a jít jinam.

Myslíš si, že můžeš ovlivnit, kolik toho volného času máš?

Jo. Já si myslím že jo.

Je někdo, nebo má někdo nebo něco vliv na Tvůj volný čas?

Rodiče. A škola. To je tak asi všechno.

Takže škola, že do ní musíš chodit?

Jo anebo plnit různé úkoly a tak, povinnosti. A pak rodiče, třeba, někdy se jim zachce abysem byl doma, ještě dělal něco do školy třeba a tak. To je asi všechno.

Dal by se volnej čas pro Tebe nějak podpořit? Napadá Tě něco?

Ne.

Ted' je taková zvláštní situace, skončil v ČR nouzový stav, nicméně přetrvávají mimořádná opatření, všechno se úplně ještě nesmí, jak Ty to vnímáš sám za sebe tuhle situaci?

No já nevím, mně to jako nějak moc neovlivnilo, no, jedině tím, že teda nechodím do školy, ale jinak sice se nevidám třeba s kamarádama ze školy, ale tady je třeba spoustu kamarádů z okolí nebo vidám se prostě s lidma, a já nevím, jenom že nechodím na kroužky a tak. Jinak bych to neviděl, jakože by bylo náky ovlivnění.

Nevnímáš to teda nějak negativně?

Ne.

Má to pro Tebe nějaké omezení? Vnímáš nějaký omezení? Třeba že něco nemůžeš a vadí Ti to? To, co vnímáš, že bys to rád a ted' to třeba nemůžeš mít nebo dělat nebo se s někým vidět nebo?

Ne, to mi ani, nepřipadá mi to tak. Jako že se nemůžu vidět s nějakýma kamarádama ze školy, to jedině, tak, nebo že jsme měli rozpracovanej projekt ze školy, kterej nás bavil, akorát najednou nemůžeme na tom pracovat, protože se ani nevidíme a když každej bydlíme v jiným městě nebo na jiný části města tak je to těžký.

A to byl projekt školní nebo nějakej váš osobní?

No, jo, osobní, ale mělo to být do školy.

To je hezký, že jste to, jako něco ze svýho jako zájmu, že to využijete ve škole.

No my jsme chtěli jsme natáčet dokument o architektonických stylech na výtvarnou výchovu a vlastně to má příběh takovej, že nám jednou pouštěla paní učitelka dokument, kterej byl od nějakých studentů tady z Budějce a byly tam tedy budovy tady z okolí, a tak, akorát že to bylo děsně natočený a bylo to tak zastaralý, že tam byl šum, přes obraz a všichni se každou chvíli smáli, když tam byl třeba prst v záběru, no a tak. Tak jsme řekli, že to předěláme a paní učitelka nám řekla, že teda můžeme. Dala nám seznam budov a co o nich máme říkat, a tak akorát ted' nemůžeme na tom nějak pracovat.

A tohle, to, co bys dělal, jo, takovouhle přípravu věcí, který Tě zajímají, že o tom tak zaujatě mluvíš, jako vnímal bys to, že to děláš ve svým volným čase anebo to do toho nepatří?

Já bych to vnímal jako ve svym volným čase. Akorát, mně ne že by mě na tom zajímaly architektonické jako styly, a tak, ale spíš jako to natáčení a vymýšlení scénáře, a tak.

Takže je to takovej Tvůj zájem?

Jo.

Vnímáš nějakou změnu ted' tady v tom čase, co je? Že se nechodí do školy? Jako sám pro sebe?

Vstávám o něco později, tedy, okolo půl osmý, devátý, co bysem normálně do školy asi nevstával, ale jinak asi ne. Jenom že jako můžu si během dne, když jsem doma, tak můžu dělat ještě plno jiných věcí než jenom se učit.

Myslíš si tedy, že můžeš víc teda ovlivnit kolik máš toho času pro sebe?

Asi jo.

Je ho teda víc?

Určitě.

Zasahuje Ti někdo do toho nebo si to zvládáš organizovat sám?

No, učitelé a rodiče mi toho zasahujou, trochu.

A vnímáš to pozitivně nebo negativně?

Jak kdy.

Někdy je to fajn, že ti poradí., jak s tím naložit.

No, ale spíš negativně.

Chtěl by sis to víc rozhodovat sám?

Jo.

A když to takhle vezmeš, myslíš si, že ho můžeš ovlivňovat sám? Ten svůj volnej čas? Kolik ho máš?

Jo, určitě.

Že jsi svým pánem v tom rozhodování?

Asi jo.

Myslíš si, že Ti Tvé zájmy a aktivity, které ted' máš a rád děláš, že Ti zůstanou i do dospělosti?

Tak to fakt nevím.

A chtěl bys to?

Možná jo.

Nebo se těšíš, že bude jiná doba?

Nenene, asi, spíš, asi doufám, že jo. Jo, ale to fakt nevím.

A kdyby jsi chtěl něco aby to zůstalo, co by to bylo?

Asi ti kamarádi, aby byli stejní.

Ty přátelský vztahy, který máš navázaný, že to je fajn. A co Ti to přináší mít takovej vztah s někým, že, co na tom jako vidíš že je to to dobrý?

No jako pokecáme, no, mně to přijde jako že můžeme si nějak dělat třeba máme nějakou společnou aktivitu, takže anebo tak můžeme pokecat, jo, dělat různý věci, a tak.

Kdyby ses na sebe podíval shora, jako tady je ten (jméno)... co tady chodí a dělá a tak, chtěl bys něco změnit?

Jo, asi to, že, to je blbý takhle říct, já jsem někdy občas tak trochu líný a nedokážu se dokopat, abych šel dělat něco do tý školy, a pak to dopadá tak, že něco zapomenou odevzdat, a to se samozřejmě nelíbí učitelům, to ne, ani rodičům se to nelíbí. No, tak to bysem rozhodně chtěl změnit. Anebo na tom aspoň nějak zapracovat.

Že bys měl nějakýho svého vnitřního kontrolora, že by tě naváděl, ted' už je čas to udělat, no dobře ale tak ten čas, kdy jako máš pocit, že seš lenivej, tak ale má nějakej důvod nebo myslíš si, že nemá důvod, že zrovna v tu chvíli nic neděláš? Anebo děláš jiný věci?

No, jiný věci, no. Najednou prostě si řeknu, jako absurdní, třeba, že si uklidím v pokoji a udělám to radši než úkol do školy. A pak to dopadá tak, že něco zapomenou odevzdat

To může být třeba v tom vid', že se Ti nechce do toho úkolu, tak uděláš radši jinej, kterej je v tu chvíli, že je to třeba jednodušší.

Jo.

V dnešní době se používá elektronika, jak to máš Ty?

No, používám počítač hlavně, mobil, ten teda taky používám, i když většinou jsem nedostupnej a pak mám teda i iPad, akorát že to si maminka usmyslela, že ten bude najednou její, takže ten používá hlavně ona, prohlíží si šaty, jo, nějaký oblečení, a tak nebo se kouká nevím na co, a to je asi všechno, nic jinýho nepoužívám.

A jak to vnímáš? Je to pro tebe fajn nebo užitečný nebo otrava?

Jo tak to musím i sám říct, že někdy s tím mobilem, jo, že mi třeba rodiče, že jsem zase nebyl na mobilu, že mi volali, tak já prostě, já necítím, že bysem měl být pořád na tom mobilu, jako. Vždyť oni přece taky pořád nebyli za dětství, že by měli furt u sebe mít telefon a být na příjmu.

A počítač, k čemu ho využíváš?

Ted'kon teda hlavně ke škole, no ale jinak jsem ho využíval i předtím na sledování filmů a všeho možnýho.

Jo tak jsi říkal že máš i ty zájmy vlastně v tom že jo dělat nějaký ty programy zajímavější, mohl bys říct, jak často tu techniku jakoukoliv používáš?

Každý den.

A třeba půl dne?

Jo takhle, tak to nevím, ale ted'kon rozhodně víc než normálně, kvůli tomu, že jsme doma a musíme se učit takhle, přes internet, ale jinak, já nevím, já bych to neodhadnul jak dlouho.

Taky ten virtuální čas utíká jinak.

Přesně kvůli tomu.

Tak jestli třeba čtyři hodiny?

Já myslím, že včetně školy, protože já musím mít prakticky pořád zaplej ten počítač, kdyby přišlo něco od učitelů tak může být klidně i osm hodin, když třeba zrovna nejsem doma a mám ho jenom zaplej na stole.

Mohl bys říct, jakéj to má pro Tebe význam to, být takhle on-line a využívat to?

Děsný. Nevím, mně to nevyhovuje, někdo to má úplně děsně rád, třeba mám spolužáka a kterýmu to samozřejmě vyhovuje, protože mu všechny úkoly můžou udělat rodiče a von nemusí dělat nic a najednou je z něj z pětkáře jedničkář, ale mně to přijde teda děsný, že nemáme ani ten sociální kontakt s tím učitelem, a vlastně, mně to přijde, že pak ho ani třeba nebereme tak vážně, protože přece jenom je jenom v tom počítači, není tady v místnosti, reálně, jako by byl normálně ve škole.

Dokážeš si představit, že Tvůj volnej čas, kterej máš, že bude zahrnovat i nějaký závazky, jako třeba že bys dělal pro někoho nějakou pomoc, nebo že bys byl dobrovolníkem, nebo že by sis vymyslel nějakou další vzdělávací aktivitu sám pro sebe nebo i sportovní aktivitu nebo jiné?

Jo, tak to určitě, o tom můžu povídat, protože moje mamka pracuje na charitě a takže voni schánějí různý dobrovolníky, starat se o důchodce, venčit jim psy, zadarmo. A abysem se přiznal, tak asi mi bude milejší dělat nějakou aktivitu, která mě baví než třeba venčit někomu psa, i když je to pro dobrou věc, to rozhodně, ale no třeba tam chodí plno studentů, třeba ze středních škol,

aby si to dávali pak do životopisů, to je rozhodně, to je potom, ale třeba vynášet paní 30ti kilovej chemickéj záchod, což jako zrovna teďkon říkala mamka, že nějaká paní po nich chtěla, tak to by se mi asi fakt nechtělo.

A dokážeš si to představit, jasně teď seš dítě, je to jinak, ale třeba do budoucnosti, že bys to nikdy nedělal anebo že možná ti to nepřijde tak špatný?

Možná. Asi tak bych to řek, že možná někdy do budoucna.

Je něco, co se týká volnýho času a nezeptala jsem se na to? Přeci jenom jsem jinýho věku, jiná generace. Jakože by ti z tvý strany přišlo zajímavý, že bys mohl říct a já jsem se na to nezeptala?

Asi ne.

Mám poslední otázku, když se řekne svoboda, tak jak to vnímáš?

Asi ten čas, ve kterým si můžu dělat co chci. Tak bych to asi vnímal, ale jinak jsou samozřejmě různý svobody jako třeba, ale myslím, že teďkon mluvíme zrovna o volným čase, tak.

Takže můžeš si rozhodnout, co chceš dělat a co budeš dělat a tak, aby ti do toho nikdo nezasahoval.

Jo.

Moc děkuji za rozhovor

Tak není zač.

Ale jo, je.

Priloha č. II Ukázka dílčího procesu analýzy dat: kódování v programu MAXQDA 2020

4 okódovaných segmentů (z 1 dokumentu, 1 skupiny dokumentů)

- spolužáci > DAVID
- jeu ven něco dělat.
- DAVID_Pozice_2
vše kompetence > vím, co chci (0)
- Šel bych hrát fotbal.
- DAVID_Pozice_6
vše kompetence > vím, jaké mám možnosti (0)
- Fotbal.
- DAVID_Pozice_42
vše kompetence > vím, jaké mám možnosti (0)
- Můj bratr. Neplní povinnosti.
- DAVID_Pozice_52
vše kompetence > vím, jaké mám možnosti (0)
- učí se organizovat svůj čas a povinnosti

Prohlížeč dokumentů: DAVID (71 Odstavce)

Segment	Obsah	Kódy
56	Ano, jak na co, třeba když jsme ve škole, tak moc ne, o víkendu tak dvě hodiny denně.	..kolik času
57	A jak?	..spolu
58	Hlavně na komunikaci. Sociální síť.	..kolik času
59	Kolik času denně strávíš?	..spolu
60	Průměrně 2,5 hodiny denně.	..kolik času
61	Dovedeš si přestatvit nemít např. mobil? Mělo by to nějaký dopad pro Tebe?	..spolu
62	Asi jo, záleží jak u koho. Někdo, kdo je na tom stále, tak ano, někoho, kdo na sociálních sítích není, tak ne.	..aktivita, ..dělám si co chci, ..mohu si dělat co chci, ..spolu
63	Jak by měl vypadat Tvůj ideální víkend?	..odpočinek, ..zábava, ..mohu si dělat co chci, ..dělám si co chci
64	Mohli bych si dělat co chci. Jeden den zápas s fotbalem a druhý den venku něco dělat s klukama a také se pořádně prospat. Prostě dělat si co chci.	..asi ano
65	Dokážeš si představit, že Tvůj volný čas bude zahrnovat i nějaké závazky, pomoc, dobrovolnictví, vzdělávací aktivity, sportovní aktivity nebo jiné? Pokud ano, prosím jaké?	..asi ano
66	Asi jo. Kdyby mi to někdo nabídl.	..mohu si dělat co chci
67	Prosím zkus vyjádřit, co pro Tebe znamená svoboda.	..zodpovědnost se váže k
68	Žádáš práci, žádné aktivity, které Ti někdo tekne abyš udělal la dělat si vše po svém, kdy chceš a co chceš?	..zodpovědnost se váže k
69	Je spojená svoboda i se zodpovědností?	..zodpovědnost se váže k
70	Asi trochu jo.	..zodpovědnost se váže k

Soustava kódů

- Soustava kódů (733)
 - vše kompetence (45)
 - umím odolávat (1)
 - umím říct názor (6)
 - vím, co chci (58)
 - vím, jaké mám možnosti (37)
 - bez rodičů (0)
 - mám co potřebuji (1)
 - mohu si dělat co chci (6)
 - zodpovědnost se váže ke svobodě (3)
 - závazky, pomoc, dobrovolnictví ve vo... (0)
 - nevím (2)
 - asi ano (8)
 - zatím ne (4)
 - ekologie, příroda (1)
 - media, elektronika (0)
 - jaký má význam (0)
 - ukičnění (2)
 - normální (2)
 - dostupnost pro rodiče (1)
 - škola (6)
 - spolu (8)
 - zábava (6)
 - nové informace (5)

Abstrakt

HAVLOVÁ, A. *Volný čas dětí staršího školního věku nejen v období koronavirové pandemie*. České Budějovice, 2021. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce: A. Dudová

Klíčová slova: volný čas dětí, leisure, serious leisure, starší školní věk, volnočasová kompetence, období koronavirové pandemie

Diplomová práce se zabývá volným časem dětí staršího školního věku. První část charakterizuje základní pojmy, které se pojí k danému tématu, tj. volný čas, volnočasová kompetence. Pozornost je věnována pojmu serious leisure v pojetí autora R. Stebbinse. Práce představuje výsledky vlastního výzkumného šetření v období koronavirové epidemie, realizovaného kvalitativní metodou. Práce popisuje, jakým způsobem děti vnímají a prožívají volný čas, zda směřují k volnočasové kompetenci a také zda změny ve společnosti kvůli koronavirové pandemii ovlivnily prožívání volného času dětí.

Abstract

Leisure time of older school-age children not only during the coronavirus pandemic

Key words: children's leisure time, leisure, serious leisure, school-age children, leisure time competencies, coronavirus pandemic

This thesis deals with the leisure time of older school-age children. The first part describes basic concepts associated with the topic, i.e. leisure, leisure competence. Special focus on the serious leisure perspective by Robert Stebbins. This work presents results of my own qualitative research carried out in the current coronavirus pandemic situation. It describes how children perceive and experience leisure, whether they tend towards leisure competence and also whether changes in society due to the coronavirus pandemic have affected children's leisure time.